

АІНСЬКА АКАДЕМІЯ НАУК.
ласа красного письменства.

А. КРИМСЬКИЙ.
БЕЛЕТРИСТИЧНІ ПИСАННЯ.

III.

ПАЛЬМОВЕ ГИЛЛЯ.

Екзотичні поезії.

Частина I (1898-1901).

Частина II (1903-1908).

КИЇВ,

Друк. Київськ. Філії Вукопспілки, вул. Короленка (Волод.) 43.
1923.

ВСЕУКРАЇНСЬКА АКАДЕМІЯ НАУК.
КЛАСА КРАСНОГО ПИСЬМЕНСТВА.

о □ о

Белетристичні писання А. КРИМСЬКОГО.

III.

ПАЛЬМОВЕ ГИЛЛЯ.

ЕКЗОТИЧНІ ПОЕЗІЇ.

Частина I (1898—1901).

Частина II (1903—1908),

Видання третє.

Видавниче Т-во „Слово“ у Києві.
1923.

Р. Ц.

К И Ї В.

Друкарня Київської Філії Вукопспілки, Володимирська 43.
1922.

ЧАСТИНА ПЕРША.

(1898 — 1901).

З А С П І В.

(1901).

Поезіє! супутнице моя!
Ти—теплий, животворний промінь сонця.
Ти—тихий місяць, що в тюрмі сия
З закуреного, темного віконця.
Як попадався я в буденний бруд,
Робила ти одно з великих чуд:
Ховала все під фантастичним флером,
Як під сріблястим, місячним етером.
В важкі хвилини скорби та недуг
Я тихо йшов, куди гляділи очі,
І слухав як шумить діброва-луг,
А сине море піною клекоче.
Дивився я на низку диких гір,
Що їх боки обріс кудлатий бір;
На скелях, зверху, трепотіли хмари...
Ах, душу переймали ніжні чари!
Було і так: на провесні колись
Я опинивсь на вільнім, чистім полі.
А там солодкі пахощі лились
Із бальзамистих пуп'яхів тополі.
На сонці плюскавсь польовий потік...—
Я до травиці плачучи приник,
Ридав од радощів, од аромата...
А хтось ізрік: „Дивіть на психопата“.
Ви, люди, знов казали: „психопат“,
Коли міні пахучу, любу казку
Шептали вітри, квіти й тихий сад,
І туркотіли горлинки про ласку,

Коли під гарну музику та спів
Я в чарівній задумі кам'янів
І раптом, не прощавшись із гостями,
Тікав до моря граться камінцями.
„Причинний“! говорили ви й тоді,
Коли я в грошах не знавав принади
І, через сні таємні, золоті,
Я рвався геть од теплої посади.
Я був для вас причинний і тоді,
Коли, чийсь образ носячи в груді,
В нім бачив тілки те, що поетичне,
І одкидав усе, що прозаїчне.

Для мене голос серця—все святе,
А вам за психопатію здається...
Не стану ж думать, як ви назвете
Мої пісні, що впливли із серця!
Коли в поета щиро ллється спів,
Дак що йому ваш сміх або ваш гнів?!
Не божевілья в тім! не неморальність!
Що з серця йде, то правда й ідеальність

От і все, що я можу одказати тим тверезим людям, котрі захочуть, ба вже почасти й захотіли, добачити в моїх поезіях або дитячий, смішний сентименталізм, що зовсім не личить екстра-ординарному професорові сухої арабської філології, або які-небудь думки дегенератські, декадентські (дарма, що од декадентщини я завжди одвертався), ба навіть думки антиморальні. Антиморальність моя лежить у тім, що в ненормальнім „Нечестивім коханні“ пречистої, безгрішної душі я добачив білше ідеальної висоти, ніж у звичайнім, нормальнім „Коханні по людському“ ¹⁾).

¹⁾ Завважу, що в обох ціклах віршів немає нічого істотно автобіографічного. Для першого ціклу дав собою тему один зв'язний професор-орієн-

Багато більше ніж чужі нятяки на мою азіатську неморальність смутила мене, як я перший раз видавав цю книжку, моя власна боясть, що може в мене не стало талану восхвалити благоговійно-достойною піснею своє Божество—матір-природу; а вже ж од неї, в самітній розмові з нею в її величньому храмі, я й на краю могили пізнавав вайбілші радощі на світі. Я боявсь тоді, що так само, як у католицьких гимнах Мадонні, в моїх гимнах природі знай-

таліст із Бейруту, що стрівсь міні на Лівані 1897 року; я на нім міг добачити, що кохання, коли воно чисте од сексуальної брудоти, хоч би було й ненормальне і нещасливе, може хіба розбити серце, розбити фізичне здоров'я і зробити з людини меланхоліка, та не одбірає віри в життя, не одбірає енергії до життя, не вбиває духу, не вбиває ідеальних і поетичних поривів, а навпаки—тілки облагороджує душу і наливає в ню прихильности й теплої ласки до всіх людей, з якими доводиться зустрічатися. А звичайне людське кохання, хоч би як іділлічно та поетично воно розпочиналося, разом тратить усю свою поетичність, скоро-йно переходить на сексуалізм. На якийсь час людина, може, й оп'янить і одурить себе „мусульманским раюванням“, тілки ж далі надходить реакція, розчарування, зневіра до себе, огида до цілого світу, нудьга за минулими чистими днями,—і з живої людини робиться безсилий духом малекен або бідолашний ходячий духовний труп, що й громадські високі ідеї вже не оживляють його надовго до справжнього життя. Цю звичайну історію я міг бачити з давніх давен, але цікл „Кохання по людському“ я написав аж у літку 1900 року на Кавказі через те, що мав тоді щоденно перед своїми очима таку безталанну людину, у якої песимістичний світогляд і огида до всіх людей зростали пароксизмами, паралельними до її подового життя.

деться більше щирости, ніж художницької сили,
а через те сумував:

Природо-мати! ти міні прости,
Що я тебе виспівую так блідно,
Не змалював твоєї висоти,
Красот твоїх у мене ані слідно...
Бо я з твоїх красот усе п'янів,—
Рука дріжала.. погляд туманів...
Текла сльоза.—Змивалася картина,—
Виходила неясна ляпанина.

Критики першого видання кажуть, що—
навпаки—мої пісні за природу—то найкраще,
що є в „Пальмовому гиллі“. Коли так, то можу
тілки радіти.

На останці зовсім виразно скажу, як і в
першій виданні, що пускаю в світ отсю книжку
не для людей фізично здорових, а тілки для
людей трохи слабих, із надламаного життєвою
снагою або нервами,—для тих людей, що вміють
і легко плакати, і солодко нудьгувати, і моли-
тися Богові, і умилятись. Книжка моя—для тих
людей, що—з безмежним, наївним архи-егоїзмом
недужої людини—зугарні часом, лежачи на ліжку
в південній санаторії, дізнати білше втіхи й ра-
достів із звістки про новітній свіжий, кучерявий
паросток на гімалайській кедрині-деодарі, ніж із
телеграми про зниження такси на сіль. Книжка
моя—для тих недужних і самітніх людей, що
прихильну до них людину або сім'ю можуть з
наївним егоїзмом полюбити не менче, ніж цілу

людськість. Тільки такі читачі (а їх єсть дуже багацько) знайдуть у цій книжці рідні для себе ноти. А котрі читачі здоровісінькі на тіло й на серце, особливо ж котрі замість нюхати екзотичні квітки та прислухатися до кожного стукотіння свого або й чужого рознервованого серця, жваво рвуться на сміливу боротьбу за цілу пригнічену голодну суспільність,—що я таким читачам скажу? Що я скажу тим, котрі радніші слухать од поета тільки войовничі поклики до бою з громадською гідрою?—Скажу їм те, що був казав і в першім виданню: нехай вони й не розгортають цього „Пальмового гилля“. Коли ж, собі на невітху, вони випадком розгорнуть і прочитають мої вірші, то нехай швидче силуються забути й їх, і автора. Автор не буде за те в претенсії, бо й скрізь у природі бачить те саме:

Срібну лїлею буря підотнула;
Пишную корону до землі пригнула.
Пахощі пропали. І блищить сльозина,
Наче дорогая, буйная перлина.
Та ніде не видко горя у природи:
Сонце сіє радість на луги і веди:
Вітер різво шепче щось до очерета..
Так усі забудуть скорбного поета...

Алупка в Криму
10 апріля 1901.

Напутнє слово до 3-го видання (1919).

Правду кажучи, це видання не третє, а вже не знаю котре. Бо що року мої екзотичні поезії досі передруковувалися рясними кетяхами по всіх антологіях, хрестоматіях, „декламаторах“, стінних календарях і т. и., і т. и. Виходить, вони комусь були до серця. Виходить, вони комусь були потрібні.

Та чи будуть вони, знов, потрібні тепер, за новітніх наших часів?.. вони? екзотика оця?

Важко сказати.

Приступаючи до цього нового, повного видання, я мав перечитати найпередше, очевидячки, передмовний „Заспів“, що з нього книжка починається. Перечитав—і вразився. Я ж бо дуже-дуже давно не читав своїх колишніх поезій...

Ох, що за тон в їх! Чим вони були навіяні!

Може, де-кому з читачів відомо, що на сході, коли хтять комусь мовчки на мигах побажати: „Бодай ти пропав!“, попросту показують розчепірчені, трохи закарлючені п'ять пальців. І єсть перський вірш (Касима Еявара XV в.), де оце саме поясняється:

Чую в душі передсмертну муку...

Бачу, в повітрі, я темну руку. .

Пальці—розпняті.. На мене стремлять...

Лізуть в обличчя... холодні... всі п'ять.

Двое середніх—на очі лягають.

Двое на вуха—наглухо стуляють.

Палець великий наліг на уста...

Вже... сліпота... глухота... німота...

Під отаким навислим гнітом, що тяжів надо мною літ з десятеро, і писалося „Пальмове гилля“. Не було надії, що доведеться на білому світі довго жити. Сухорлява мара-смерть, що дня присуваючись до мене серед густого, чорного туману, настирливо була простягала з тієї холодної туманної темряви свої кістляві зчорнілі пальці-ключки, щоб ними, мов кліщами, в'їстися міні в вічі, вуха, рот... І от тепер, видужавши, я аж надто добре бачу: як сильно воно все одбилося на цілому тоні „Пальмового гилля“! І яким архаїчним анахронізмом дихає найбільше отой „Заспів“ до „Пальмового гилля“, особливо тепер, за нових часів!... Адже ж у нас 1919 рік. Життя народу нашого пливе широким, бурхливим, могутнім потоком; сам народ кує свою волю й долю. Так чи повинні за такого часу виходити в світ давні, тендітні „екзотичні поезії“, що їх колись, за періода царської гнітючої хоробливої неволі, писала слаба, хворісінька людина, якій було тоді три чісниці до смерті?

Хіба ж таки не анахронізм?..—Подумав я, та й був вирішив, що треба „Пальмове гилля“ трохи прочистити. І наміривсь я дещо з „Заспіва“ тепер викинути. Один з видавців радив міні, нехай би я викреслив тілки „недоладню згадку про наївний архиєгоїзм недужої людини, що для неї, мовляв, у південній санаторії в Криму, білше втіхи иноді буде—побачити перед смертю свіжі весняні парсстки на кедрині-деодарі, ніж прочитати телеграму про зниження такси на сіль“. Каже міні: „Не треба викидати нічого білше, як самісіньке оте недоладне речення,—а тоді все буде гаразд“.

Був послухав я. Уже взяв був перо, щоб вимазати те, що він міні позначив... Та не зробив я того,—повагавсь, і... поклав перо на стіл... Ні, треба одно з двох зробити: або зовсім не дозволяти до друку, або не міняти нічого ніяк... Ет! нехай усе залишається, як досі було друковано. Візьму-но я, як той Понтійський Пілат, умию руки од свого давнього писання та й скажу читачеві, знов так само як Пілат той: *Quod scripsi, scripsi*, Єже писахъ—писахъ! Іди в світ, моє писання, без усяких змін!

6 березня 1919 р.
у Києві.

В ГОРАХ ЛІВАНСЬКИХ.

(ІДИЛЛІЯ).

Схід... Сирія... Ліван... Тая райська країна,
що про неї „Пісня пісень“ каже:

Всякі пахощі там дишуть,
Всякі овощі там спіють,
Кардамон зіллявсь із народом,
Нард розлився із шафраном.
Касія і цинамони
У саду тім розцвітають,
А з Ліван-гори дзюркоче
Прохолодний бистрень чистий...
Квилить горлиця в садочку;
Висять фіги в зеленочку;
Виноград цвіте-буяє,
Любу пахощ розливає...

I.

З і м о ю.

— Мамо-голубко! Ішла я горою,—
Снігу неначе й нема;
Сонце так гріє; квітки розцвітають...
Мамо! Минула зіма! —

— Доню! ти певне когось покохала!
В нас бо і холод, і лють.
Тільки у тебе вже літо на серці,
Там то і квіти цвітуть!¹⁾

II.

В л і т к у.

Скали... Кедри... Скоро й вечір.
Я смутна стою.
В'ється стежка..., Ох!... чи йтиме ж
Той, кого люблю?..
Тінь в долинах... Верхогір'я
Наче золоте..
Гасне сонце... тоне в морі..
Любий! де ж ти?!... де?!
Впала ніч... Шакали виють..
Вітер... Мов зима!
Я всі очі прогляділа, —
Милого нема!

Село Шуейр на Лівані в Сирії.
15 липня 1897 р.

¹⁾ На високих Ліванських горах, виймаючи ті, котрі обернулися лицем до гарячої Фінікії, зімою буває настільки холодно, що падає не дощ, а сніг. На Саяніні і ще де-яких верховинах сніг не тане навіть у літку.

САМОТОЮ НА ЧУЖИНІ.

УРИВКИ ІЗ ЩОДЕННИКА.

Князеві Олександрові Гагарину і
його жінці Марії на спомин про наше
двохлітнє приятелювання в Бейруті.

Бейрут у Сирії, 20 марта 1898.

I.

Ох, арабські фоліянти!
Вже не сила вас читати:
Бо розкинувсь сад запашний
Під вікном моєї хати.
Підведу од книжки очі,—
Під вікном ростуть банани,
Шелестять високі пальми,
Мирти, фіги і платани.
Є й мигдаль яснозелений,
Єсть і сивая маслина,
І акація рожева,
І смолистая кедрина:
Підійду я до віконця,—
Пахнуть рожі й базилики,
Туберози і фіялки
Й наркотичні гвоздики.

І нудьга, немов гадюка,
Обгортається круг серця.
Сам не знаю, звідки смуток
І куди ж то серце рветься.

II.

Ні, я знаю, чом нудьгую,
Ні, я знаю, звідки сум:
То розлука, зла гадюка,
Вся причина чорних дум.
Де ви, де ви, милі друзи?!
Чом тепер вас тут нема!...
А без вас розкішний південь
Задля мене мов тюрма.

III.

Немов дві краплі в бурнім морі,
Ми в Сирії зустрілись.
Ударив новітня хвиля,—
Навіки розлучились.
Та й знову сам я на чужині...
Не зійдемося ніколи...
Все нині серце... В грудях важко...
Ох, доле!... доле!... доле!...

IV.

Буває иноді, що сонце кине промінь
В підземну хатину,
Та ледве розжене холодну, мокру сутінь —
Іщезне за хвилину.

Тоді в темницю знов насуне щось імлисте,
Бруднее, непрозоре...

Отак тепер без вас себе я почуваю,
Кохані, ясні зорі!

Сирійська весна... На дворі жар палючий... —
Душа ж примерзла, стогне...

Склизькая темрява наліплюється в очі...

Трепещуть нерви... кров холодне...

21 марта.

V.

Єсть одна гора коло Бейруту.

Непривітний кактус там поріс.

І ступив я по вузькій стежці

В той щетинястий, понурий ліс.

Мертва тиша... Птаство не щебече...

Темно й вохко... Пахне, як з могил...

Я на прикорні присів мов сонний

І дивився тупо і без сил.

Аж змія переповзла нарешті...

Перебіг проз мене й їхневмон,

Позирнув цікаво, мов котятко,

Та й злякався і пропав, як сон.

Я прочнувсь... поволі зворухнувся...

Як тут темно!... наче льох без дна!...

І спустивсь я стежкою в долину,

Де цвіла сирійська весна.

VI.

Горді пальми. Думні лаври...

Манячливий кипарис.

Океан тропічних квітів...

Ще й цвіте цитринний ліс...

Я хитнувся, бо наче впився

З аромату тих квіток.

Аж погляну: коло пальми

Простий житній колосок.

— „Гей, земляче!“ шепче колос,

Похилившись на стебло:

„Ми чужі для цього раю, —

Що ж сюди нас принесло?“

22 марта.

VII.

Знову серце заболіло,

Знов ущерть набігло горя...

Я пішов собі із міста

На безлюдний беріг моря.

Пісочана рівнина...

Море ж—гребні голубії.

Піна б'ється в побережжя...

Вітерець із моря віє...

Задивився я на море.

Хвилі плещуться об ноги.

Їх глухее воркотінне

Заколисує тривоги.

Сонце грається у водах,

В тому сріблі та кришталі.

В цілیم морі—щастє й радість—

Розпливлись мої печалі...

VIII.

На приморському безлюдді
Обернувся я в дитину:
Гарні мушлі підбераю;
Вглядою кращі,—давні кину.
Різнобарвнеє кремінне
Заповнило всі кишені.
Ще ж камінчики найкращі
Я несу у себе в жмені.
Я сідаю на піскові,
Впорядковую ті скарби;
По дитячому радію
На красу, на пишні фарби.
Море плеще... Ясне сонце
Так велично тоне в морі...
Мушлі—втіха!... І спитав я:
„Чи ж була на світі горе?“

IX.

Аж чую: „туп-туп!“ Шкандибають два му́ли;
У них камінючче на спіні.
Позаду за ними іде чорний негр
У латаній, дертій свитині.
Він хмуρο якось покосився на мене
Та й буркнув, неначе б то стиха:
„Щасливі на світі отії ифранжі:
Ні праці, ні лиха!“¹⁾

¹⁾ Ифранжі = франки, європейці.

X.

Ой, колись я бачив, як щезав туман,
Що в ночі був тихо затопив Ліван.
Де була недвижна біла рівнина,
Стала дика круча, грізная, без дна.

Так у мене в серці з муринових слів
Щез туман мрійливий, наче віхор змів.
Вибухла глибока, ди́ка печаль...
Жалко всіх бездольних... Та й на себе жаль...

Бейрут в Сирії, 22 марта 1898.

НЕЧЕСТИВЕ КОХАННЯ.

Уривки з ліричного роману одного бідолашного дегенерата.

СИРІЙСЬКІ ЗГАДКИ.

Посвята Вс. Хв. Міллерові.

Не раз було: у Сирії далекій
Здобуду я Твій лист, — і серце задріжить,
Затуманію весь, мов турок коло Мекки,
І нервная рука конверт розтерєбить.
— *Viglietto dolce!* — коло мене мова.
Я ж паленіючи розгортую листки,
І п'ю нове життя з кожнісінького слова,
І перечитую прихильнії рядки.
Підводю очі гень, на голубе море...
На хвилях би помчавсь до Тебе, ясна зоре!
Зловив би погляд Твій, стиснув би широко руку.
Ти віри додаєш у правду, у науку.

Із книжки першої.

I.

На душі якась тривога
Й полохливе почуття:
Щось немов давно знайоме
Виринає з забуття.
Серце жалібно тріпоче,
Наче пташка в полоні...
Ох, невже ж таки кохання
Прокидається в міні!

II.

Я обірвав розмову...
В очах міні туман...
І тільки серце шепче:
„Уже собі не пан!“
Мовчу... А тихі очі
На мене підвелись...
Допитливо спинились,
Пронизують наскрізь.

III.

То не довгая була розмова,
І була вона зовсім порожня. —
Дак чого ж вона мене згубила,
Що й жить не можна?
Сподіватися чогось — не смію,
Бо любов моя Тебе злякає.
Дак чого ж мій розум надо мною
Ваги не має?

Розум зважив: се кохання — марне,
Нерозумне, дивне та й мерзене, —
Дак чого ж мене не хоче кинуть
Чуття шалене?

Ще учора був я наче люди,
Ще учора мав переконання. —
Дак чого ж сьогодні мною крутить
Сліпе кохання?

IV.

Ні, ніколи од мене не вчуєш,
Що Тебе я люблю;
Ціле небо було б захиталось
На ту сповідь мою.

Затемнилось би яснее сонце,
Поспадали б зірки;
Срібний місяць з такого б нечестя
Розколовсь на шматки.

Ні, ніколи від мене не вчуєш,
Що Тебе я люблю:
Вся природа була би вжахнулась
На ту сповідь мою.

Застогнали б могутнії кедри,
Розчахнулась земля,
І морськую безодню збурлило б
Нечестиве чуття.

V.

Ну, вже третя днина мина.
Затирається слід од розмови.
Хоч у серці чогось не стає,
Та мабуть я утік од любови.

Вивітряється з мозку нудьга,
Дозволяє вже дещо й робити,
Наче зуб, що на хвилю ущух,
Хоч ізнову ладён заболіти.
Тільки важко — стрічаться з людьми,
Бо не надто вони симпатичні.
Тривіальні обличчя у всіх;
Їх розмови — дрібні, прозаїчні.

VI.

Я себе піддурював:
Тиждень проминув,
А Твого образу
Я не призабув.
Божевільно хочеться
В ту сім'ю зайти,
Де сьогодні в вечері
Будеш певне Ти.
Серце пересилувать
Я не зміг ніяк:
Це не яблуко, що можна
Тискати в кулак.

VII.

Я знаю: нечестиве те кохання,
Яке на мене тепер находе:
Злочин воно в очах людей,
Злочин воно в природи...
Та ні, воно в природи не злочин!
Його ж міні вона сама надхнула,
До нечестивого чуття
Сама мене похнула.

Як я родитись мав на білий світ,
Дак не питавсь ніхто моєї згоди...
Я маю право все любити!
Отсе закон природи!

VIII.

Я пішов до тих знайомих...
Не застав Тебе я там
І занудився в розмовах
З паном дому і з мадам.
„В нас кухарка—у-ух, злодійка!“
Шепче пані потайки:
„От сьогодні: вкрала серце
І гусячі печінки“,
Печінки гусячі вкрала...
Ще і серце... Бідна гусь!...
От і в мене вкрали серце,
Я ж нікому не жалюся.

IX.

Ох, мізерні жарти! не для мене ви!
Все скорботні думи йдуть до голови.
Слухаю я паню..., ба й відповідаю...
Але щò говорю—сам того не знаю.
Машинально губи подають одвіт,
Машинально очі кидають привіт;
Тискаю я руку кожному, хто входить...
Але дух не тутки,—він далеко бродить.
Бродить десь далеко... Іноді хіба
Вернеться до залі, де гуде юрба.
Там поміж гостями і мое єсть тіло,—
Дух увійде в нього і глядить неспіло:

Що за товариство? де я тепер?
Сон тепер, чи дійсність? Я живий, чи вмер?
Звідки се гудіння? Люди тут? чи бджоли?...
Ну, а Ти—чи прийдеш?... прийдеш?... чи ніколи?

X.

Ріже нерви мов пилою
Дзвоник у передпокою:
Хто з нових гостей прийде—
Дзвоник зараз загуде.
Біль у серці... Сперло духа...
Вся моя істота слуха:
Хто б се міг тепер прийти?
Може Ти?... Напевне Ти!
Трепет... страх... Та все зарані!
Йде якась поважна пані...
Вже в міні не кров моя—
Ідовита течія!

XI.

Притулив я лоб до шибки,
Задивився в темний шлях.
Хлюпав дощ, а тихе світло
Меркотіло в ліхтарях.
То життя мого каганчик!
Догорає мабуть вік.
Гасне розум, гаснуть сили,
Гасне цілий чоловік...

XII.

Що за голос я почув!
Хто всю душу заторкнув,
Мов потяг до себе?

- Я схопився, як від сна,
Одірвався від вікна
І гляджу... на Тебе!
Я помітив: погляд Твій—
Шановливо-привітний;
Та стискаю руку...
„Вже забралися у кут...
Пан-професор! в вас і тут
Думи про науку?“
Закипіло все в міні.
— Про науку? ані-ні!
Що се вам здається?—
„Ви ж бо вчений чоловік,
Ви з книжками цілий вік...“
— І не маю серця?
„Пан-професор! ви слабі?“
— Не „професор“ я тобі!
Кинь таку шанобу!
Слухай: Я тебе люблю,
За раба тобі стаю,
Буду раб до гробу!

XIII.

Не забуду я ніколи
Довгий жах,
Що у тебе засвітився
Ув очах.
Не забуду благородний
Гордий вид.
Мовчазливую зневагу
І одхід.

Із книжки другої.

XIV.

Минає півгодя. Мене з'їдає мука.
Сидю самотником і не знаходю лік.
Не одвіча міні ні розум, ні наука,
Чи я деґенерат, чи просто чоловік.
Мене моїм чуттем природа напоїла,
А я його таю, бо люди загудуть
І чистую любов, що дух заплонила,
Огидною розпущтою назвуть.
Нудьга мене гризе, мов гадина стоуста,
І мозок виїда, і серце пригаша.
А хтось казатиме, що це—розпуста,
Тимчасом як болить примучена душа.
Ні! не розпустник я! єдине бажання—
Щоб слухать тихую, розмовоньку твою,
В щасливім забутті затаювать дихання
І чути щирее: „Люблю тебе, люблю!“

XV.

О півночі.

Стоять зачаровані, сяйвом облиті,
Сади ароматні, запашні квіти.
Візьму ж бо я лютю—і в тихій нуді,
Ударю по струнах в нічній самоті.
Срібlistі потоки із місяця ллються,
Срібlistії звуки з-під лютні несуться.
Заслухались квіти, притихнув садок,
Ба навіть фонтан журкотливий примовк.

Нарешті у пальми листки застогнали:
„Не грай, чоловіче! усохнем з печали!“
Журливо стріпнулася рожа-краса,—
Упала на мене пахуча сльоза.

Схилились плакучії верби й маслини.
Шумлять кипариси і мирти й цитрини.
Магнолія молить: „Ой, годі! не грай,
І нашого серця на смерть не вражай!“

XVI

(На арабську тему).

З червоним блиском місяць згас,
Сховався за горою.
В плащі із зір глухая ніч
Схилилась надо мною.

Усе послухало. Мовчки я
Сидю у мертвій тиші:
Журливий рій моїх думок
Повітря не колише.

Та впала зірка... Задріжав
На небі слід вогненний.
Замлів я весь... Не зірка то!
То Ти летиш до мене!

І чую вже я шепіт Твій
І п'ю Твое дихання.
Одна лиш мить... І знов я сам,
І знов саме страждання.

XVII.

Переддосвітня година. Померкає світло зір.
Де-не де цвірінька пташка. Прохолода віє з гір.
Забілівся крайчик неба. На роботу йде гірняк;
Серед тиші городської він виспівує отак:

— Тихий вітре з рідних гір!
Як дихнеш ти серед ночі,
То нудьга моя росте
І притихнути не хоче.
 Прийде ранок. Заблищить
 Сонце промінем чудовим.
 Сива горлинка турчить
 В свіжій гиллячку лавровім.
Як ридаю мов дитя,—
Не тверда я вже людина,
Що печаль свою слізьми
Виявляти не повинна.
 Щоб кохану розлюбить,
 Є в людей така наука:
 „До несхочу в купі будь“;
 Другий лік на те—розлука.
Я гоївсь і так, і так,—
Не зробилось серцю легко,
Та скажу я, що любіш
Бути близько, ніж далеко.
 Ба й із близьости таки
 Невелика користь буде,
 Скоро милая свої
 Всі обітниці забуде.

— Терплю розлуку,
Важкую муку,
Газелько!
Красу кохаю,
Обнять бажаю,
Ох, вірко!

Дала ти слово,
Що прийдеш знову;
Та горе:
Ані явилась,
Ані приснилась
Ти, зоре.
Пошлеш спитати
Про мене взнати,
Газелько:
„Ну, як живеться?
І як ведеться?..“—
Ох, зірко!
Отак живеться,
Що враг сміється,
На горе:
Тебе бажаю
Й давно не маю,
Ой, зоре!

Вільно ллється тая пісня. Люди скажуть: „чарівна“. Хоч нудьгу зовсім звірячу нам виспівує вона. А щоб я своє кохання щиро вилив із душі, То б почув: „Дегенерате! замовчи і не гріши!“

XVIII.

Блиснуло сонце з-по-за гір, в зеленому саду.
Дівочу пісню чую я, веселу, молоду:

Тихая долина,
Моріг зелененький.
Я стояла й визирала,
Чи не йде миленький.

Чоловік з верблюдом
Перейшов дорогу.
Я питаюсь: „Чи не бачив
Милого могого?“
„Що ти за чудная!“
Каже він здумілий:
„Тут людей чимало ходить,—
Хто ж із них твій милий?“
— „Ох, такого парня
Цілий світ не має:
Серед тисячі народу
Всяк його пізнає.
„Постать—як у кедра,
Із заліза—груди.
Як погляне дівчинонька,
Спатоньки не буде.
„Снігове обличчя,
Щоки—як гранати.
Як погляне дівчинонька,
Схоче цілувати.
„А що тії очі!—
Чорнії маслини!—
Як погляне дівчинонька,
То з любови згине.
„Гляне—мов застрілить,
Крикне—все заглохне.
Як погляне дівчинонька,
То з любови всохне“.

XIX.

Сияє сонце з-по-за гір в зеленому саду.
Новую пісню чую я, веселу, молоду:

Вже достоялись маслини. Стала їх трусити.
Нахиляюсь, підбіраю... Цілий кіш набитий.

Хочу взять
Кіш собі на плечі,
Чую крик:
„Дівко! не до речі!“

Оглядаюсь, хто гукає. Гарний парубіка!
Широченні шаровари, пишная намітка;

Чорний вус
Ще темніш від ночі.
Він моргнув,—
Я схилила очі.

Каже: „Кошик не легенький,—жаль на дівку гошу!
Де ж самій тобі піднести? Я тобі поможу“.

Взяв, завдавав,
На плече поставив.
Я й кажу:
„Бог тебе направив!

„Бачу, серце, що і хлопці не усі ледачі:

„З нас, дівок, вони глузують, але ж ти—добря-
Так кажу, [чий“.—

Йду поміж скалами,
Кіш держу
Обома руками.

Він нарвав тоді инжиру з дерева близь кручі,
В пазуху міні накидав; а инжир—линючий!

„Навісний!“
Верещу на нього.
Він у сміх:
„Поласуй, небого!“

XX.

Пишний день розганяє
Тумані наче дим.
Виснуть сивії косми
Над Ліваном старим.
Тереблянти і кедри
Точуть свіжий бальзам;
По-над бором-повіяв
Голубий фіміям.
Та спілющі бальзами
Не погоють мене,
І туманної туги
Ясний день не зжене:
Думи, думи-зміюки
Задушили життя,
Мов залізні кайдани
Колискове дитя.

XXI.

Безсонная туга в кінці притомилась.
І я, закопавшись лицем у траву,
Лежу здеревілий, лежу та й не чую,
Чи ще я на світі живу.
Шумить верховіття оливного гаю,—
З мого забуття прокидає мене...
Ох, вітре з Лівану, не дми ти, не дихай,
Нехай моє лихо засне!
Не дми ти, не дихай, голубчику-вітре:
Зболілому серцю дай лік;
Затихни, затихни, щоб міг я заснути,
Незбудно заснути на вік.

XXII.

Чи ні, вітрецю! ти виводь заколисню
Смутную, тужную, журливую пісню,
Привітно співай про могилу, про смерть.
Вже горя набігло у-щерть.

А ти, кипарисе, схили свої віти,
Шепчи, що не варто міні животіти.
Вколиш мою душу і втомляний ум.
Нехай він позбудеться дум.

XXIII.

...Тьох-тьох!—залящав коло мене близенько
Веселий, гульливий співун-соловейко.
Розпустна пташино! Проклятте тобі!
Та дай же заснути журбі!

Одно лиш несеться з твогого співання:
Якесь наркотичне, палке почування.
Виспівуеш ти про утіхи, про рай,
Що серце сп'яняють у край.
Щебечеш міні про запашні ночі...
Росистії ранки... блискучії очі...
Бодай ти запався! бодай же ти зник!
Не жити я хочу, заснути на вік.

XXIV.

Н а д в е ч і р.

(З Рюкерта. Пісня подорожнього).

З гір на воду впала
Довга-довга тінь...—
Сум пливе на серце...
Тоскно... хоч загинь.

Он, чайки кигичуть,
Коло хвиль летять.
Ах! прихильну душу
Зараз би обнять!..
Вранці подоріжже—
То одна з утіх.
Та над вечір—краще
Вдома, у своїх.

XXV.

Закотилося сонечко
В мутній хмарі.
Не судилось нам, сёрденько,
Бути до пари,
Олеандри над річкою
Хиляться тужно.
Не судилося, сёрденько,
Жити нам дружно.
Ніби мова загробная—
Шелест бамбуку:
„На що жити й відтерплювать
Вічну муку?“
З кипарису розноситься
Запах могили,—
І душа розпливається,
Падають сили.
Раптом жаба заквакала
В сутіні ночі:
По душі моїй поминки
Правити хоче!

Із книжки третьої.

XXVI.

Ліван!.. Щасливий, любий звук!
Священнее ім'я!...

На верхогір'ї, вище хмар,
Осівсь на літо я.

Нема тут пальм і помаранч:
Природа снігова.

Лиш там, де сонце припіка,—
Розкішная трава.

З-під снігу журкотить потік...

Отам я—цілий день,

І від ліванських пастухів

Навчаюсь їх пісень.

Пильную з ними череди

Та й слухаю казок.

Часами хмизу принесу

В вогонь під казанок.

В ночі—у хаті зберемось.

Я—рідний для сім'ї;

Мене обсяде дівора,

Голублю я її.

Жартую з дітьми, як дитя...

Луна веселий сміх...

Та от, буває, замовчу

І тихо лащу їх.

Тоді я чую від дітей

Їх запит привітний:

„Чого часами, дядьку наш,

Ти робишся смутний?..

XXVII.

Забрався я на шпиль... Внизу носились хмари...
Дививсь у далечінь: на море, на Бейрут.
Тут глетчери, зіма, а там буяють чари...
Палючий, дивний край!.. Чудовий, райський кут!
Леліється Бейрут... Блискучий сад тропічний,
Де пальма розрослась на килимі з лілей!
І ллється аромат гарячий, наркотичний
З п'янючих тубероз, розкішних орхідей.
Дивлюсь і на Ліван... Там дише прохолода...
Зеленая лука... Пахучая роса...
Смолистий, свіжий ліс... Могутня природа...
Рожевії гаї... Весняная краса!
А тут над хмарами, куди отсе я скрився,
Глибокії сніги та скелі ледяні.
І з під тії кори синенький ряст пробився
Та й тихо-лагідно всміхається міні.
Дужіща від кедрин—ся квіточка бліденька;
Поборює зіму і крижаную лють.
Така—моя любов: горить собі тихенько
І не палаючи пропалює всю грудь.

XXVIII.

О з р і є ц ь ¹⁾.

(З Гайне).

Кожним вечером царівна,
Дивно гарної уроди,
Похожала близь фонтана
Там, де плещуть ясні води.

¹⁾ Вимовляти з А („Азра“, „Азрієць“) — є непорозуміння і помилка, бо се південно-арабське плем'я, уславлене з свого широкого кохання, звалося Бану-Озра, або Бану-Узра.

І що вечір близь фонтана
Молодий стояв невольник
Там, де плещуть ясні води...
Він марнів-марнів, бездольник.
От, як стій, колись царівні
Забажалося спитати:
„Як зовуть тебе, молодче?
Хто ти родом? звідкіля ти?“
Відказав на те невольник:
„Мохаммедом прозивають.
Я з Ємену, з плем'я Озрів,
Що з любови помирають“.

XXIX.

(З Гайне).

Ну, годі! пора вже дурниці усякі
Прогнати умом-головою!
Я довго, немов би який кумед'янтщик,
Комедію грав із собою.
Були помальовані пишні куліси
Під стиль романтичний-високий;
Виблискував золотом плащ мій лицарсь-
Чуття ж були тонко-глибокі. [кий,
Тепер божевільні дурниці отії
Я скидую з себе поволоі.
А чуюсь погано, неначе я граю
Ізнов кумед'янтськїї ролі.
Ох, Боже! Як добре цей жарт несвідомий
Правдиві чуття вимовляє!
Я, носячи в грудях щирісіньку смерть,
Грав ролю борця, що вмирає.

XXX.

(З Ростана).

Обняти білявку, стиснути чорнявку,
Та й так їх кохати—не дивно!—
А я—дає кохаю, кого і не знаю:
Далеку Царівну.

Хто вірний для любки, бо тиска їй руки
Та полу цілує,—се легко!—
Не можу я й зріти, а буду любити
Царівну Далеку.

Бо се—щось високе, бо се—щось глибоке:
Любить, хоч не люблять вас рів-
Над всякую міру кохаю я щиро [но;—
Далеку Царівну.

Любить без надії... Ховати лиш мрії...
Самісінькі мрії...—чи легко?—
Не мріти ж—не жити!—не кину лю-
Царівну Далеку. [бити

Ставропіль на Кавказі, 20 априля 1900.

КОХАННЯ ПО ЛЮДСЬКОМУ.

Уривки з ліричної ілюзії, із життя недегенератів.

СПОСТЕРЕЖЕННЯ З КАВКАЗУ.

А.

Замість прологу.

ВОСКРЕСЕННЯ З МЕРТВИХ.

І.

Де Кавказькі гори
Хиляться над морем,
Там я розлучився
З застарілим горем.
Де Кавказькі гори
Квітнуть райським садом,
Там я розлучився
З давнім сумом-гадом.
Де ліси журкочуть
Чарівну мову,
Там воскресло серце,
Зайнялося знову.

II.

Εἰς τὸ ἔαρ (з Анакреонта).

Глянь, прийшла весна-красна;
Зацвіли красуні-рожі.

Спить морська глибина;
Води тихі і погожі.

Глянь, купаються качки;
Журавлі на небі мріють.
Сонце-цар огнем горить;
Хмарки тануть і рідіють.

Загорівся людський труд;
Скрізь—пооранії ниви.

Із землі ростуть зілля;
Плід готується в оливи.

Зародивсь і п'яний плід
В ароматному віночку:
На лозі бує цвіт
Коло кожного листочку.

З Анакреонта (Παρά τὴν σκίην, Βαθύλλε).

III.

Що за гарна деревина!
В холодку посидьмо час!

Кучеряве свіже гилля
Тріпотить і манить нас.

І течійка тут журкоче
Тай до себе заклика...

Ні, ніхто-ніхто не зможе
Проминуть цього кутка!—

IV.

Кипаріс уквітчала гірляндами
Чайная рожа.

Бідне серце закручує путами
Вродниця гожа.

На задумане дерево віється
Любе дихання.

А до серця мого добувається
Голос кохання.

V.

Рожа, лілія, тюльпани—
Щастє літньої пори!

Зоя, Ната і Касандра—
Всі вродливиці, всі три!

Рожу, лілію, тюльпани—
Всі до серця я тулю.

Коло сестер я щасливий,
Та котрую ж я люблю?

VI.

Пісня Зоїна.

„Глянь, як в'ється виноград,
Гнуться лози,—

Глянь на брівоньки мої
Й пишні коси.

„І хоч бй ти—просто страх—
Був сердитий,

А на мене веселіш
Тра глядіти!

VII.

З арабського, з романа про Антара.

То не жінка,—чистий ангел,
Що взяла мою любов!

Хай до шовку доторкнеться,
То на пучках буде кров.

Хай би глянули на неї
Ті, що ідолів хвалять,—
Всіх би ідолів зреклися,
Щоб її за бога взять.

Тай святий побожний черчик

Хай не дивиться на ню:

Скоро гляне,—геть забуде
Про молитву він свою.

Ой, не пити воду з моря:

То ж солона гіркота!..—

Дасть вона своєї слини—

Посолодшає вода.

Дикі, голі, сірі скали!..

Хай вона по них іде,

То зіллями і квітками

Кожна скеля поросте.

Ось!.. дихнув вітрець на неї,—

Наче квітку поруша...

Ніби віск, у мене тануть

Тіло, серце і душа.

VIII.

Голубеє море і Кавказ зелений

Чаром, мов кадилом, дихають на мене.

Я дивлюсь, дивлюся в бірюзову даль...

Не на довго тут я... Аж подумать жаль!

Доведеться швидко кинуть цю країну
І тягтися далі, в инчу чужину.
От тоді, як буду звідси од'їжджать,
Байронову пісню стану я співать:

ІХ.

До дівчини-Атенки.

Доки я не кинув край,
Серце ти міні віддай.
Ні! вже сталося твоїм,—
Забирай його зовсім!
Іду!.. знай же ось про що:
Ζωή μου, σὰς ἀγαπῶ! *)
Вільна, легкая коса,
Що вітрець ї колиса;
Різві очі; вії-шовк,
Звисли вниз до щік-квіток;—
Свідчусь ними ось про що:
Ζωή μου, σὰς ἀγαπῶ!
Ті уста! той поясок!
Той німий язик квіток!
І мое кохання те,
Що з журбою в парі йде...
Свідчусь вами ось про що:
Ζωή μου, σὰς ἀγαπῶ!
Я в дорозі вже, дівча!
Ти ж згадай мене без зла.
В Істамбул мене везуть,—
Серце ж, дух, з Атен не йдуть.
Розлюбити б?!—ні за що!
Ζωή μου, σὰς ἀγαπῶ!

*) Ζοї му, сас агапó = Життя мое! я вас кохаю.

X.

Із Сапфо.

То щастя небесне—сидіти з тобою!
Зрівнявся з богами щасливець такий,
Що жадібно ловить солодку розмову
І осміх принадливий твій!

Солодку розмову й принадливий осміх...

Од них мою душу стуманює страх.

Дивлюся на тебе, дивлюся,—і голос

Міні замірає в устах.

Обличчя горить і скроплюється потом,

Ба й трепет холодний мене обгорта.

Я блідну, неначе посохле бадилля,

І чую, як смерть надліта.

XI.

Я за тебе, Зое, рад і вмерти,

І любов у мене платонічна:

Хто у грудях носить зерно смерти,

В того мрія чиста й ідилічна.

Коло Зої сей та инчий в'ється,

І сама вона когось кохає.

Але це міні не ранить серця:

В хорім серці заздристи немає.

Бо душа одним-одного хоче,

Підляга одним-одній потребі:

Слухать голос, заглядати в очі,

Щоб почути десь себе на небі.

XII.

З арабського. „Хамаса“, ч. 489.

Ніч. А я не сплю, нудьгую...
Та в кінці заплющив очі...
Тільки ж, чую, з верховіття
Голуб жалісно вороче.
Я схопився, застидався...
Десь, не вмію я кохати,
Бо стогнав би й гірше й білше
Од якогось голуб'яти.

XIII.

— „Марно від мене ти думи ховаєш,—
Бачу всю душу твою!
Слухай, чужинче: мене ти кохаєш?
Знай же: тебе я люблю“.
Так міні сказано... Господи-Боже!..
О, воскресителю мій!
Смерти не хочу...—і думать негоже!..
Знову живий я, живий!

Б.

СВЯТЕ КОХАННЯ.

Ідилія.

Обновилась, яко орля,
Юність моє серця;
Розпустила душа крила;
Пісня плеться, плеться...

(Куліш).

XIV.

Так! тільки божество бува таке блаженне!
З любови я святий!.. святе моє кохання!
І де ж на світі є хтось инчий окрім мене,
Щоб мав такі, як я, шляхетні почування?
Хай скептики речуть: „Є тисячі! стидався б!
Твої чуття ні кращі, ані гірші...“
А я, мов гімназист, що вперше закохався,
Із патосом пишу наївно-щирі вірші:

XV.

а.

І вєсело, і страшно...
І радощі, і сум...
Затемнюється розум
З усяких п'яних дум.
Що ж діється зо мною?
Я в пеклі, чи в раю?—
Та ні! я загадавсь
Про милую свою!
Невже ж таки направду
Мене кохаєш ти?
Невже ж на світі долю
Я зміг таки найти?

б.

Літав соловейко в рожевий городчик,
Кохав бо він рожу,
А поруч коханки він навіть не бачив
Тернину негожу.

Та згудилась квітка од пташчиних співів,—
Їй щирости хтілось,
Відради, розваги... І от, до тернини
Вона прихилилась.

Щасливеє терне спершу аж боялося
Долі такої...

Чи треба розказувать повість кохання
Мойого та Зої?

в.

Сидю я в самотині,
Та не з журбою:
Якщо мене ти любиш,
То ти зо мною.

Ні лашень, ні обіймів

Міні не треба:

Я ж знаю: ти кохаєш,—

І я—цар неба.

г.

Жахавсь я любови,—гадав, що кохання
Нам працю спиняє.

Аж бачу я, любко, що й крихітки правди
У тому немає.

Тебе ж я кохаю, а чую, що в мене
Подужчали руки;

Ще білше душа моя лине до світла
Знаття і науки.

д.

Дивись на тую зірку:—

Ото моя.

А поруч неї друга:

Ото твоя.

В тих зорях ми й по смерти

Зійде́мся знов,

І знову нам засьєє

Свята любов.

е.

Мій краю! за тебе прийня́ть не лякаю́сь

Найгіршого лиха,

Бо всякеє горе, недоля, скорбота

Тепер міні вті́ха.

Дурниця всі рани й душевні, й тілесні,

З нудьгою чи з кров'ю:

Бо знаю я серце, що всі мої болі

Погóїть любов'ю.

XVI.

Так пишуть школярі... А щó ж робити:

Я знов дитина!

Рефлексіє, щезай! бо час—радіти:

Така година!

XVII.

Гей, вінок,

Кучерявий од квіток!

З рожі квіт

Захова́всь під гія́цінт.

Ой, не білая ж то рожа:
Біла жіночка, хороша.
Гіяцінт, що тає навис—
Пасма темних кіс.
Море, грай!
Білий замок обмивай.
Хвиля йде,—
Білий замок аж гуде.
Ой, не синяя ж то хвиля,
А хвилястая мантилля;
Мармуровий замок звуть
Білосніжна груди.

XVIII.

С е р е н а д а.

Лягає тінь вечірня
На небо голубе...
Зійди ж, моя ти зіронько,
Я жду, я жду тебе!
Щебечуть між бананами
Співці солодких мрій...
Заждався я, сива горлинко!
Виходь, виходь мерщій!
Затишную альтаночку
В лавровому саду
Я вистелив трояндами
І жду, фіялко, жду!

XIX

(З Гёте).

Я покинув хату любви
І ступаю тихо в низ
Серед сутінку нічного
У густий, розлогий ліс.
З-по-за гилля леться місяць;
Вітерець не шелестить;
А з похилених берізок
Свіжий ладон капотить.
Скільки щастя й осолоди
Я з такої ночі п'ю!
Скільки тихої відради
В душу лащить ся мою!
Ну, й чого б іще бажати!—
А зачув би любчин клич,—
Дав би тисячу тих нічок
За єдину з нею ніч,

XX.

(Іспанський романс).

З-по-за срібного туману
Хвиля срібного фонтану
Плеще та брешить...
Сад дрімає... Тиша... Темно...
Чи не тінь отам таємно
Ледві шелестить?!
Бачу постать... Легкість стану...
Так! се ти, моя гітано!
Серцем чую я!
Довго ждав я, повний муки...
О! впади ж міні на руки,
Милая моя!..

XXI.

Гарячий шопіт споміж листя,
Із полутьми.

Під виноградною лозою
Сиділи ми.

Лукаво шелестіли пальми;

Б'янів весь сад.

І я не знав, чи тї солодша,
Чи виноград.

Кінець „Святому кохання“.

(Заслона спадає)

В.

МУСУЛМАНСЬКИЙ РАЙ.

Любощі та раювання.

XXII.

Рече Пророк: „Люблю молитись,

Люблю жінок кохати

І знаю третю любов втіху:

Вдихати аромати“.

І от, коли я п'ю повітря

Пахуче весняне,

Із грудей рветься щирий голос:

„Я ваш, о мусулмани!“

XXIII.

На теми з Хейяма, з перського, — про рай з гуріями.

1.

Ти знаєш, сёрденько: життє
Дає нам тўгу раз-у-раз,
А на кінці й сама душа
Як стій одлине геть із нас.
Сідаймо ж ген на моріжку,
Зазнаймо скілкись днів утіх,
Поки новітній моріжок
Ще не проріс із нас самих.

2.

Мене впевняють: „Буде пекло,
Ба є й тепера“.—
Не вірмо, серце, сій промові:
Брехня й химера.
Коли б усі пішли до пекла,
Хто п'є й кохає,
То взавтра б, наче на долоні,
Спустило в рай!

3.

На дворі весна. Поруч мене—кохана.
У неї, мов в гурії, стан.
Є кварта вина,—дак його попиваєм,
А з боку хвилюється лан.
На дє-чию думбу, це—погань, мерзота,
А я вдовольняюся вкрай.
Бодай я зробився гидкіший од псюки,
Коли хоч згадаю за рай!

XXIV.

Із Омâри Мервського, з перського.

Я б бажав: зложивши пісню
Для коханої моєї,
Буть словами тої пісні
На устах у неї,
Щоб, коли зачне кохана
Тую пісеньку співати,
Я уста її солодкі
Міг би цілувати.

XXV.

— „Ти й думать одвикнеш!“
Воркоче мій розум.
А серце співає:
„Чини, як Мохáммед:
„Бували години—
Він янголів слухав;
Бували години—
Гуляв у харемі.

Г.

СВІТОВІ СКОРБОТИ,
або спинний рамолісмент?

XXVI.

Заклятий, понурый, я йду серед бурі
В дрімучий бір.
— „Вернись, чоловіче!!“ з гиляки кигиче
Міні упир.

Я йду обоятний, до страху нездатний,
Навманяки.—
Єсть гіршії пущі, дикішії гущі:
Мої думки.

XXVII.

Ужель такъ скоро
Огонь любви погасъ?
(З російського романсу).

Нудьга в душі, ломота у кістках...
Мене всього тупі обсіли болі...
Що ж?.. мліти й далі у дитячих снах?
Чи то вже знак, що тра сказать: „доволі!“?
Невже ж так швидко
Й огонь любви згас?
Невже розпуста
Одна ще лучить нас?
Моя любов—то наче й не любов,
Мое кохання—наче й не кохання,
„Дитячі сни...“—таких не буде знов!..
Гризе мене й гризе розчарування.
Невже ж так швидко
Вогонь любви згас?
Невже розпуста
Одна ще лучить нас?

XXVIII.

Я й рад би пить кохання,
Та тільки не умію:
Виходить щось?—розпуста!—
Я строю з неї мрію!

Та й мрія ж, мабуть, мідна...
 ...В алхімію повірю!
 Перероблю-но мідну
 На золотую-щиру.
 О, мріє золотая!
 Вернись, бо я стомився.
 Вернися, ідеале!
 Вернись!.. вернись!!.. вернися!!!...

XXIX.

На старовавилонську тему.
 Ніколи, ніколи тобі не вернутися
 В душу мою!
 Одірваний фінік не вернеться знову
 На гилку свою.
 Одкрученій нитці нема вже коріння
 В живім стебельці.
 Обтяте руно не ростиме на спині
 Своеї візці.

XXX.

Шумить-кипить бульвар. А я сидю сумливий,
 Дивлюся на людéй...
 В старих і в парубків я думи женихливі
 Вичитую з очей.
 Глядю й на хлопчаків... А в них якії мрії?
 Яку таять мету?—
 Принести на алтар—на груди до повії—
 Невинність молоду.
 Глядю й на немовлят... Кумедні споминання
 Викликає той рід:
 Що кожне, кожне з них із акту спарування
 Прийшло на білий світ.

Народ, як лава, пре, і тиснеться, і треться...
Шумить-кипить бульвар.
Огідно на душі... І цілий світ, здається,
Великий лупанар.

XXXI.

Із Абуль-Аля, з арабського (X-XI в.).

Чоловік до жінки йде,
Добірається;
Дак із того трете в світ
Нарожається.
Не од разу ж то воно
З світом злучиться:
Перше мати вагітнѧ
Хай намучиться.
Як народить—то вміра,
Стане глиною;
Отакее ж буде, знов,
І з дитиною.

XXXII.

Із Абуль-Аля.

І чого се той ганчар
Так зневажно топче глину?—
Він не думає, що сам
Стане глина за хвилину!
Може бути, що й горща
З тої глини зроблять люди.
Хто захоче—з ганчара
Їсти буде й пити буде.

Може, хтось і в дальній край
Схоче горщика поперти!..
І тобетиметься бідняк
За життя і—знов—по смерті.

XXXIII.

На теми з Хейяма, з перського.

Серце-серце! кров'ю обкипаєш
Ти з лихої долі,
І що дня, що дня тебе шматують
Все новітні болі.

На кінці ж кінців душа одлине
Із мойого тіла.

Так навіщо ж ти, душе, до мене
В тіло прилетіла?!

XXXIV.

Маєш вроду, любий подих,
Гарна в тебе кожна риса.
Маєш личко, як тюльпанчик,
Стан—неначе в кипариса.

А не звісно: за-для чого ж
Той Маляр талановитий
Оздобив тебе так гарно
В тліннім царстві сього світу?

XXXV.

Понад берегом течійки
Пишно квітчаться зілля.
Ти б гадав, що то й не квіти,
А сміється янголя.

Не топчіте їх зневажно:
Кожна квітка проросла
З праху вродниці, що в неї
Щічка, мов тюльпан, цвіла.

XXXVI.

Як нас не було ще—так само світало,
Так само й смеркалось,
Так само вертілося небо. Так само
Усе відбувалось.
Поволі ж ступай, бо не порох ти топчеш
Своєю ногою:
Ти гарній красуні отсе наступаєш
На око п'ятою.

XXXVII.

Через те, що я родився,
Світу користи немає,
Та й на тім, що я помру,
Світ нічого не зиськає.
І даремне я ізвідкись
Хочу відповідь дістати:
На що тра міні було
І родитись, і вмірати?

XXXVIII.

Так! що діється на світі,
Все не з нашого бажання.
Ну, й навіщо ж мати в серці
Всякі замисли й змагання?

Раз-у-раз ми мусим тоскно
Промовлять самі до себе:
„Ще прийти ми не поспіли,
А одходити вже треба!“

XXXIX.

Із Абуль-Аля.

Ворожбит ворожить людям...
Але ж він немов сліпий:
Має там якуюсь книгу.
Щось вичитує у ній...
Аж нудьга на це й дивитись!
Де ж він може розгадать
Ті рядки, яких не тямить
Сам Писака прочитать?!
Перше Він послав Мусія...
Далі Йсус учив не так,
Хоч також навчав од Бога...
А Мохаммед—знов інак.
Кажуть люди: „На останок
Буде ще пророк у нас;
Всю тоді пізнаєм правду!..“
Бідні люди! шкода вас:
Ви жили учора в пітьмі
Та й сьогодні живете...
Тільки ж годі!.. в нашім світі
Не балакаймо про те!
Хочеш стрілити дурницю—
О!—кричи найголосніш!
Але схочеш правду мовить—
То шепни та й тихо диш.

XL.

Ой, підú я в луг,—
Там позбудусь туг,
В тихім гаї тихо загуляюся.
Заплету вінок
З лісових квіток.
Я поет, я ними закрічаюся.
Раптом зілля схне,
Як торкне мене,
І гуде дібровиця зелена...
Бо споганився я
І не варт вінця,
Мов розпустна, грішна наречена.
Кряче очерет:
„Ти вже не поет,
Бо душа поетова—дитяча.
Одійшли вони,
Золотії сні!
І твоя натура—то звіряча!“...
Боже!!.. глянь з небес!
Ти—творець чудес,—
Приверни міні мій скарб загублений:
Приверни міні
Знов дитячі дні,
Непорочний дух, гріхом не ступлений.
Ох, Святий! скажи
Тілу і душі
Відродитись чистими, дитинними!
Хай моя любов
Затрепеще знов
Братнім серцем, мріями безвинними!

XLI.

- „Ну, годі! отямлюсь“...—кажущу я до себе:
„Стихійним чуттям підлягати не треба.
Не буду-ж нудітись! так розум велить...“
Кажущу так до себе, а серце болить.
— „Браті—у неволі“, ізнов я говорю,—
„Не слід оддаватися власному у горю.
Народ наш бідує, в кайданах лежить!..“
Говорю, а серце так само болить.
— „Своє особистеє лихо забуду...
Піду я на службу до рідного люду...
Мовчи ж, моє серце!.. мовчи хоть на мить!..“—
А серце, шмат м'яса, болить тай болить.

XLII

Ні! я суб'єктивний,
Я—з егоїстичних:
Все чуттів шукаю
Тонко-естетичних.
Міліони стогнуть
З голоду, з неправди,—
Я ж готов у стогнах
Ще й шукать принади.
Гей, удар же, Музо,
Ти в новії струни,
На новії співи,
На новії думи!

XLIII.

Весняна розмова.

- „Весна вже на дворі! І гріє і світить
„Ласкавее сонце.
„Весняне повітря потоками ліне
„У хатне віконце.
„Бігаймо з хатини! Яка ж то принадна
„Лука молоденька!
„З сусіднього гаю летять чарівницькі
„Щісні соловейка.
„Привітно несе течія-дзюркотонька
„Прозорую воду,
„Журчить-повідіає чудовую казку
„Про дівчину-вроду.
„Вітрець подиха, розливає нам силу
„Новітю по крови.
„З фіялки й конвалії пахощі дишуть
„І звуть до любови.
„І сонце, й лука, й течія, й соловейко,
„І вітер, і квіти—
„Вмовляють і вличуть: Кохати!.. Любити!..
„Кохати!.. Любити!..“—
— Лю-би-ти... ко-ха-ти... О, ні! не для мене
Обійми жіночі!
Ні в зіму, ні в весну мене не приваблять
Жіночії очі.
Запахне повітря та вітер весняний
Зовуть до кохання?!
Це легот для тебе, міні ж він доносить
Мужицькі стогнання.

Тобі про кохання торочить фіялка
Й південнії квіти.
Міні ж вони шепчуть: Мужик безталанний
Без хліба й просвіти.
Тобі дзюркотонька нагадує любку!
Немов на наругу
В ній бачу я тільки мужицькії сльози
Та вічну тугу!
Нехай соловейко верзе про кохання,—
Дурненька пташина!
У мене коханка, у мене є любка—
То рідна країна.
До неї горнуся, її поцілунком
Уп'юсь до сконання.
О, друзі! чи є що на світі солодше
Од цього кохання?

XLIV.

Тарасове свято на чужині.

В дальній Кавказчині, в краї чужому
Мріється рідная хата:
Свята найбільшого ми дочекались,
Нашого любого свята.
Русь-Україна сьогодні справляє
Пам'ять своєму пророку.
Ми із чужини так само возносим
Славу сердечну, глибоку.
Згадуєм сумно за рідну Вкраїну,
Повну принади землицю,
Повну ланів і гаїв і садочків,
Повну краси чарівницю.

Згадуєм сумно за рідну Вкраїну,
Повну злигоднів селянських,
Повну насильства, одчаю та муки,
Повную лютощів папських.
Нене-голубко! до тебе я лину:
Тут я чужий чужениця.
Аще забуду тя, Єрусалиме,
Будь ми забвенна десниця!
Хай до гортані язик мій прилипне,
Скоро тебе позабуду
І в чужині одіб'юся од служби
Нашому рідному люду!
Батьку Тарасе! ти чуй присягання:
Ми, українські діти,
Матір і бідного менчого брата
Будем повіки любити.
Будем боротися, їх визволяти
З пазурів сина Едома!
Каже надія: Діждёмся напевно
Вільного рідного дома.

XLV.

(З Гайне).

Коло замку у Каноссі—
Генрих, цар німецький—босий
І в сорóччині покутній...
Ніч—холодна і дощлива.
А з вікна хтось виглядає.
І, як місяць осияє,
Видко лисину Григора
Та Матильдинії груди.

Цар—блідий, пригасли очі,
„Pater noster“ він бурмоче.
Та в глибу в царевім серці
Скреготить инакший голос:
„Ген далеко, в ріднім краї,
„Там стоять великі гори,
„А в горах росте залізо,
„Що придасться на сокиру.
„Ген далеко, в ріднім краї,
„Там могутнії діброви,
„І з найбільшого дубища
„Вийде обух на сокиру.
„Гей мій краю, рідний краю!
„Ти народиш і людину,
„Що гадюку наших болів
„Перетне його сокира.

XLVI.

Е п і л о г.

Співаю пісню, повную огня,
Із неї віє дух живий і смілий,—
Ніхто й не доміркується, що я—
Давно вже труп, увесь заохолоділий.
Отак, буває, гляньте на ланок,—
А там стремить опудало з соломи.
Начепляно на ньому ганчірбк;
Стоїть воно сухе, нерухоме.
Дмухне вітрець,—замають ганчірки,
Захилитає страхспуд руками.—
Лякаються, цвірінькають пташки!
Іде переполох між горобцями!

Людина ж трапиться під тую мить,—
Дак що для неї гороб'яча мірка?
Погляне тай: „Опудало стирчить,
А шелестіла в нім сама ганчірка“.

Туапсе на Черкеському побережжю.
5 августа 1900 року.

15 августа. — Батум.

ПЕРЕДСМЕРТНІ МЕЛОДІЇ.

Із листу до тієї людини, яку недужий поет вважав за
рідного батька.

I.

Дивувалась зима,
Чом се тають сніги,
Чом леди присли всі
На широкий ріці.

Ів. Франко.

Дивувала зіма, дивувалася:
Де ж то сила її подівалася?
Ще не втішились вітри студенії,
А луки розквітають зеленії!
Дивувала й земля, дивувалася,
Звідки сили такої набралася:
Вільно дихає грудьми розкритими,
І поля одягаються квітами.
Тільки я ні-на-що́ не дивуюся,
Бо для мене зіма не минулася:
Я вдихаю не радість весняную,
А холодную смерть невблаганную.

II.

(По бурі).

Теплий грім... Цвітуча вишня
П'є медовую росу...
Я підняв листок посохлий
І задумавшись гризу.
Все свіжіє!.. З грому-бурі
Обновилася земля...
І на віки помертвіла
Тільки тій, душо моя?

III.

Стою я в весняному гаї...
Фіялки, фіялки навкруг...
Боюся ступати, щоб їх не топтати,
А вітра захоплює дух.
І віриться: я оживаю,
У грудях нова течія...
Та марнії мрії! порожні надії!
Уже перетліло життя.
І я—мов торішнєє листе,
Що гріється сонцем ярким:
На сонці печеться, до сонця сміється,
Аж доки зітліє зовсім.

IV.

По піску по золотому
Ллється срібная вода:
Плеще, грається на ньому
І грудима припада.

Нижче-нижче гнеться гилля
У плакучої верби:
„Там—справляється весілля,
Я—зсихаюсь од журби...”

V.

Я й не жалую, що кину світ оцей:
Бо не кину дорогих міні людей,—
Розіллюсь по всій природі:
В любій, сонячній погоді,
В срібних водах, у лісах,
У квітках.
Невидімо я полину по землі
Тихим вітром по запашному зіллі;
Ароматом, повним чару,
Обійму тебе, мій царю,—
Горду голову твою
Опов'ю.

VI.

(До Сирії).

Мене заколисав чудовий шум весняний;
Дрімота набіга і сон якийсь коханий.
Надходить полусмерть... О, світе! прощай!
Прощай і Сиріє, мій милий, гарний край!..
Свята моя землі, мій краю чарівливий,
Ти—вічний спогад мій, в тобі я був щасливий...
Тебе я бачу знов у передсмертнім сні,
І бедуїнські я чую знов пісні.

І н т е р л ю д і я.

З Єрусалимських околиць *).

(Пастораль).

VII.

П р о л о г.

Гарячий день повечорів.
Ідуть до дому люди.
Іде задуманий араб,
Гукає на верблюди:

В і н.

„Гей-гей, верблюдоньки! мерщій!
Гей-гей до Силоаму!
Там може ще побачу раз
Я дівчину ту саму“.

VIII.

В о н а.

Силоамське джерело,
Водонько сцілюща!
Ні, не лік із тебе йде,
А журба болюща.

*) В чч. X, XII і XIII єсть одгуки сучасних арабських пісень з під Вифлеему; чч. IX, XI, XIV і XVI взято із староарабської збірки пісень „Хамâса“ (=чч. 518, 508, 499, 5 і 157, коли триматися нумерації Фрайтагової та Рюкертової).

Я черпала воду в міх,—
Гнав юнак верблюди.
Як на мене подивився—
Затиснулись груди.
Цілий день він ув очах,
І забуть не сила.
Ох, купеле-Силоам!
Ти мене згубила.

ІХ.

В і н.

Я спинився на спочинок
У розкішному гаю.
Сад росистий... Срібні квіти...
І затишно, як в раю.
Сотні мрій мене обсіли
Од такої краси,
І бажань усяких безліч...
Та в усіх була лиш ти.

В о н а.

Не злюбили мене сестри,
Що така я гарна:
Білолиця, бистроока
І струнка як сарпа.
Кажуть: „Тра її послати
На тяжку роботу:
В самий південь кози пасти
І тягати воду“.

Не згоріла ж я од спеки,—
Стала рум'яніша.
Міх важкий мене не згорбив,—
Стала ще стрункіша.
І вовняная верівка
Плеч не обшмугала.
Брала воду з Силоаму—
Хлопця зчарувала.

XI.

В і н.

Ви може б міні заказали
Коханую Лейлу видати?
Нехай! Та ніхто не закаже
Тужливії співи складати!
Ви може б міні заказали
Із Лейлою мати розмову?
Вві сні вона прийде до мене,
Зустріну я Лейлоньку знову!

В переддосвітню годину
Бачу Лейлу уві сні.
„Мила!! хочеш дати щастє
Заборонене міні??“
Каже: „Ні, мене вже кидай,
Набирайся забуття“.—
— „Не покину й не забуду:
Ти ж усе моє життя“.

XII.

Вифлєемська серенада.

Сонце прóмінем останнім
Золотить Сіон;
Йосафатову долину
Обгортає сон.

Квильить жалібно сопілка:
Дівко! не барись!
У долину під маслину
По скалах спустись.

А не прийдеш—вверх до тебе
Я полину сам,
Прокрадуся по-під муром,
Тихо вість подам.

Одгорну я од віконця
Листе-виноград
І шепну: „Біленька кізко!
Вийди, вийди в сад!“

XIII.

В о н а.

Мати з хати вийти не пускає...
Спати не мого́тонька.
Мёртве море не таке гіркєє,
Як моя скорбо́тонька.

Милий, милий! ти не жди на мене:
Вже не дочека́тися!
Тра само́му по долах і згір'ях,
Ланью перемчатися.

Догадався серцем мій голубчик,
Догадавсь любесенький:
То не сайга скаче там по скелях, —
Поспіша милесенький.

XIV.

В полоні.

Душа летить у рідний край
За табором Єменців,
Та тілом я на чужині,
В полоні у Мекканців.

І от, на диво, у ночі
Прийшла до мене мила.
В'язницю замкнула мою
Тихенько одчинила.

Сказала кілька втішних слів
Та скоро й попрощалась, —
Душа моя за нею в слід
Із тіла видиралась.

Дівча! не думай, мов би я
У цім ворожім краї
Зробився вже хитким-плохим,
І мов би смерть лякає.

О, ні! й погрозами мене
Не застрашать Меккани:
Я й досі їм не покоривсь,
Хоч на ногах кайдани.

А ти... Тобі я покоривсь:
Тебе кохаю сильно,
Так само як кохав тоді,
Як був людина вільна...

Душа летить у рідний край
За табором єменців,
Та тілом я на чужині
В полоні у Мекканців.

Під Вифлеемом,
коло Ставів Соломонових,
16/IV 1898.

XV.

Finita la commedia!

Бачу я сни із чудового Сходу,
На-віч я бачу ту райську природу...
Сиріє! в твій зачарований світ
Хай понесеться од мене привіт.
Корчаться. мучаться груди слабії...
Сон перервався... Ізчезнули мрії...
Вітер весняний голубить мене,—
Темная смерть у могилу жене.

XVI.

Нагадую собі я передсмертний спів
Героя-Шанфари в руках у ворогів:
„Не ховайте! бо не суджено
Похорон для мене.
Вийде з мене здобич ласая
В дикої гієни.
„Здіймуть голову,—юнацькую
Найважлишу силу.
Зволочуть її на роздорож...
Викинуть і тіло.

„Там не буде вже сподіванки
На життя і радість.
Зверху ляже темна ніченька
І людська ненависть“.

XVII.

Вовчая натура! дикий заповіт!..
Але чути в йому любую принаду...
Я очима вовка не дивлюсь на світ,
В дикую ж могилу покладуся радо.

Не люблю гучних я цвінтарів
І не хочу там лежать.
Поміж нивами безвісними
Накажу себе сховать,
На лану, в густому колосі,
Без могили, без хреста,
Без усяких буде написів
Моховитая плита.

Може в зіму налягатиме
Грубий килим сніговий?—
Ет! на серці і теперечки
Мертвий холод зімовий!..
А розтане сніг на прівесні—
От, тоді міні гаразд!
На моху на оксамитному
Розцвітеться срібний раст;
Навкруги зазеленіється
Ізумруд-озимина...
Літом—пишно янтарітиме
Колосистая стіна.

Зайченятко беззахистнее
Тут притулиться на ніч
І радітиме, сердечнее,
Що не злапав лютий сич.
Ніч очима бархатистими
Блискотітиме на нас;
Нива пахощі солодкії
Видихатиме в той час.
І в диханню ночі теплої
Оживатиму я знов:
Ціла нива з мене питиме
Соки серця, нерви, кров.

XVIII.

R e f r a i n.

Невидимо я полину по землі
Тихим вітром по запа́шному зіллі;
Ароматом, повним чару,
Обійму тебе, мій царю,—
Горду голову твою
Опов'ю.

Станиця Кавказька понад Кубанню,
30 марта 1900.

З ГАЙНЕВИХ ПІСЕНЬ *).

I.

Серце, серце! не нудися!
Вже ж не вік пора смутна:
Що зіма забрала в тебе,
Те віддасть нова весна.
Скільки гарного ще в світі!
Подивися без журби.
Все і все любить ти смієш,—
Що захочеш, те й люби.

*) Із тисячі Гайневих пісень захотілося міні зробити тільки таку вибірку, яка б зовсім підходила під спільний тон мого „Пальмового гилля“. Через те я понаскикував собі Гайневих поезій не більше, як два з половиною десятки, тай то із циклів зовсім неоднакових, зовсім різних, а понанизував їх усі на одну низку; тим-то вийшов, може, такий розпорядок, що сам автор не знати, чи був би його похвалив. Та це треба сказати тільки про те, як я в порядку вав чужі вірші. Щож до тексту кожної поодинокі поезії, то там я ніде не робив жаднісіньких змін, а силувався перекладати дословно.—от, хіба що инколи, проти моєї волі, в переклад могли позалітати де-які дрібні згадки з моїх власних віршувань (ті або инчі епітети, вислови, синоніми, то що).

II.

Знову ліс одягся в квіти,
Мов до шлюбу молода.
— „А! здорова, весно красна!“
Сонце весело віта.
Знов щебече соловейко,
Смутно й ніжно квилить знов,
І ридає, і виводить...
Тая пісня—то любов.

III.

Сянії очі весняні
Дивляться тихо з трави...
Лягідні, милі фіялки,
Підете в китицю ви.
Рву я фіялки... Задумавсь...
Що се! лящать солов'ї,—
Голосно всім повідають
Мрії сердечні мої.
Голосно всім повідають
Мрії про весну, про май...
Вже мою любую тайну
Знає цілісінький гай.

IV.

Я квітку кохаю. Котрую ж—не знаю
І гину з нуди.
Побачу цвіточок, дивлюся в віночок,
Щоб серце знайти.

Все пахне, розквітло... Вечірнє світло...
Лящить соловей...
Шукаю я серця, що любо так б'ється,
Не так, як в людей.
Лящиш, соловію?..—Я все розумію
З жальких твоїх дум.
В обох нас знемога, і сум і тривога,
Тривога і сум.

V.

Рибалонько гарненька!
Жени свій човничок
До берега, й сідаймо
Ми поруч на пісок.
Тулись до мого серця,
Довірся ти міні:
Що дня ж по дикім морі
Ти їздиш у човні.
А серце чим не море?
Чи ж мало бур у нім?
Прилів, одлів і перли
На дні його живім.

VI.

На личку в тебе літо
Рум'янее пашить.
За те зіма холодна
На сёрденьку лежить.
Голубко! се минеться,
Побачиш ти сама:
У серці буде літо,
На личеньку—зіма.

VII.

Із сліз моїх, любко, вродилосьь
Багато пахучих квіток.
Зітхання ж мої обернулись
У хори співучих пташок.
Якщо ти мене покохаєш,
Дарую всі квіти тобі,
І в вікнах твоїх соловейки
Заступлять дорогу журбі.

VIII.

Мов серні, по стрімких скалах
Тікати їй довелося,
І вільний вітер розвівав
Хвилястее волосся.
Нарешті я її вловив
На кручі, ген над морем,
І серце гордее вблагав...
І мирно ми говорим.
Над кручею, аж в небесах,
Над океаном сіли,—
Щасливі так, як в небесах,
На захід ми гляділи.
Запало сонце там внизу
У темнім-темнім морі,
І хвилі бурхали над ним,
Мов водянії гори.
Та ну, не плач! Воно зайшло
Не в хвилі ті безкраї:
До мене в серце запливло
І знов ще засияє.

ІХ.

Недвижно ясні зорі
На висоті стоять,
Й одна на другу ніжно
Од віку все глядять.
Яка їх мова гарна!
Яке багатство слів!
Та жаден з філологів
Її не зрозумів.
А я ту мову вивчив
І не забуду ввік:
В очах моєї любки
Знайшов я весь словник.

Х.

За чай посідавши, розмову
Вели про кохання вони,—
Такії чутливії пань,
Такі естетичні пани.
— „Правдива любов—платонічна“,
Промовив совітник сухий.
Совітниця хитро всміхнулась,
Та стогне: „Ой, Господи ж мій!“
І піп розпустив свою губу:
„Не треба кохатися так,
Щоб шкода була для здоровля“.
На те йому панна: „А як?“
Тужливо сказала графиня:
„Кохатись—то так, щоб палать!“
І зволила з ласки своєї
Баронові чаю наллять.

Булó їдне місце порожне,
Бо ти чаювать не прийшла.
А вже ж про кохання, голубко,
Ти гарно сказати б могла!

XI.

Чи я в ночі на ліжку
Зарююсь в подушках,—
Принадний, милий образ
У мене на очах.
 Чи тихо задрімаю
 І очі я стулю,—
 Прокрадується ніжно
 Він в голову мою.
Прокинусь я,—тай в ранці
Не розстаюся з ним:
Весь день носю той образ
У серці я своїм.

XII.

Ніч. Запахнули гвоздіки.
А в горі, під небесами,
Наче бджоли золотії,
Зорі мійгають роями.
 З-по-за сутіни каштанів
 Хатка білая блискоче...
 От, риплять склянії двері;
 Чую голос я дівочий...
Любий трепет... Милий шопіт...
Боязливе обійманне...
Зацікавлені троянди...
Солов'їнеє ляцання...

XIII.

На плечі твої білосніжні
Я голову тихо схилив
І тайну дівчачого серця
Підслухати добре з'умів.
Гусарськії грають музйки,
У браму ввіходить весь пове,
І в серці твоєму розлуку
Собі прочитав я—і змовк.
Та хай мене взавтра ти й зрадиш—
Сьогодні ж іще ти моя.
І в милих обіймах у тебе
Подвійно втішаюся я.

XIV.

Гусарськії грають музики,
Виходить із города пове,
І знов я стою коло любки
Із свіжим букетом квіток.
Тут дикє було господарство,
Вояцтво, селянство ревло.
І навіть у любчинім серці
Багато постоїв було.

XV.

Хто коха і безталанно,
Та у перше,—цар він неба;
Хто ж і в другий раз так само,—
Просто дурнем звати треба.

Я—той дурень, вже ж бо вдруге
Безталанно я кохаю.
Всі сміються: сонце, місяць,
Зорі, сам я... і вміраю!

XVI.

Зайшов я туди, де кохана
Божилась і тіскала руки.—
Де капали в зрадниці сльози,
Сичать і гніздяться гадюки.

XVII.

Отруений виходить
У мене кожен спів.
Но, мила! Хто-ж отрути
В життя міні налив?
Отруений виходить
У мене кожен спів,—
А хто ж у мене в серці
Гадюкою засів?

XVIII.

По лісі блукаю та плачу,
Стрічаю дроздів в вишині.
Поскокує пташка й питає,
Чого це так сумно міні.
Ну, пташко, про це тобі скажуть
Сестриці твої, ластівки:
Над самим віконцем у любки
Ліпились їх мудрі хатки.

XIX.

Як ти можеш спать безжурно?
Ти ж бо знаєш: я живий;—
Знов надійде гнів колишній,
Перерву ланцюг я свій.

Чула давнюю ти пісню,
Як мертвець один колись
У ночі свою кохану
За собою в гріб поніс?
Бійся, дівчино вродлива!
Що за осміх на лиці?
Я живий і я ще дужчий,
Ніж укупі всі мерці!

XX.

У мене був коханий рідний край.
В моїм вікні
Шумів галлястий дуб, фіялками цвів май..
Та то вві сні!

Я мову чув там рідную свою.
І хтось міні
Щирісінько сказав по-нашому: „люблю!“—
Та то вві сні!

XXI.

Загасла!

Завіса впала. Вже по всьому.
Пани і паньї йдуть додому.
А п'єса? путньою знайшли?
Мабуть, бо оплески гули.

Шановна публіка усенька
Поету плескала гарненько.
Тепер будинок занімів;
Весь гомін стих. Нема й огнів.
Та пить! задренькотіло різко
У пільмі щось, до сцени близько.
Либонь, то луснула дурна
В старій скрипки там струна.
Чогось так нудно у партері;
Щури шкребуться по-під двері...
Аж ось зачало навкруг!
Остання лампа зашкварчала,
Одчайно вся затрепетала...
Загасла!—То мій бідний дух.

XXII.

Посохлі фійалки... Зажовклая стрічка...
Та локон, що пилом укривсь...
Наддерті записочки... Пам'ятки з того,
Чим тишилось серце колись.
Дивлюсь на ті пам'ятки знудженим оком
Тай в комінок кїдаю їх.
Тріщать, полохливо палають обломки
Нещастів і щастів моїх.
Крізь комін, за димом, летять легкодушні
Любовні присяги, божби;
Кахикає хитро божок невидимий,
Глузує, не знає журби.
Усе попалив я... Сидю коло жару...
Задумався тихо... Гай-гай!..
Остання іскорка з попелу блима...
Ну, доброї ночі!.. Прощай!

XII.

Нічка осіння, похмура;
Вітер по лісі шумить.
Щільно я плащ запинаю;
Сумно мій коник біжить.
Іду. Мене ж обганяють
Думи крилаті мої.
Любки моєї хатину
Втішно малюють міні.
Брешуть собаки. Виходять
Слуги зо світлом в руках.
Мчусь я по сходах. Остроги
Гучно брязчать на ногах.
Теплий покоїк на версі...
Килим... Пахучі струї...
Жде мене мила... Я входу,
В руку цілую її...
Вітер лютує, а листя
Стогне питанням глухим:
„Що тобі треба, фантасте,
З сном-нерозумним твоїм?“

XXIV.

Чорні ф́раки, білі груди
І шовкові поньчохи.
Тиха мова, обіймання...
Тільки серця—ані трохи.
Ах, коли б їм трохи серця
Та правдивого кохання!
Чиста смерть—усі їх вірші
На придумані страждання!

Ні, поїду я на гори,
Де стоять затишні хати,
Віють чисті, вольні вітри,
Грудям легко оддыхати.
Ні, поїду я на гори,
Де гиллясті сосни мріють,
Чути журкїт, співи пташок,
Горді хмари туманіють.
Ну ви, залі блискотючі
З блискотючими панами!
Прощавайте! з верхогїр'я
Насміюся я над вами.

XXV.

„Чуєш ген далекий гомін
„З контрабаса та скрипиці?
„Там крилатий свій таночок
„Водять сільські красавиці.
— І, голубчику! вклепався!
Я не чую скрипку тую.
От, що рохкання свиняче
Та кувікання...—се чую.—
„Гу! стрілець у лісі грає
„На вербовий свій ріжочок.
„Далі гра', коло ягняток,
„На сопілку пастушочок.
— Тут, голубчику, немає
Ні ріжка, ані сопілки...
Свинопаса онде—видко.
Гонить свині... Та і тілки.—

- „Ах! отам співають хором
„Гармонійним, чарівливим...
„Херувими віють крильми,
„Утішаючись тим співом.
— Де там хори й херувими!
Верещать собі хлоп'ята,
Що женуть до дому гуси...
Б'ються крильми гусенята...—
„Чи не чуєш, як привітно
„Загули сріблясті дзвони?
„І селяни йдуть побожно
„Помолитись до ікони.
— Ет! реве там бугаїсько
Із коровою гладкою.
Череда, лобі схиливши,
Пре в хліви, на купи гною.—
„З-поміж листя щó там має?
„Мріє в білім покривалі?
„То ж стоїть моя кохана!
„На очах—сльоза з печалі.
— Ну, й сміху! не бачиш бабу?
Лісникову сиву жінку?
На костур вона зіперлась...
Шкандиба, либонь, до шинку.—
„Так!.. З усіх моїх фантазій
„Ти гарненько вмів запити,
„А того, що маю в серці,
„Ти не викоріниш звідти.

Звиногородка в Київщині.

9—12 червня 1901 року.

ВІЦЛІ-ПУЦЛІ.

Із „Романсеро“ Гайнриха Гайне.

(1846—1851).

Прелюдія.

Ось вона, Америка!
Осьде він, новітний світ,
Не теперішній, що в'яне
Через те, що з'європеївсь.
 Ні, це світ іще новітній,
 Як Колумб його допіро
 Витяг нам із океану
 З-поза свіжих, ясних хвиль;
Ще по нім збігають перли,
Капотять, блищать, мигочуть,
І під любим світлом сонця
Все тут дихає здоровлям.
 Се не цвинтар романтичний,
 Се не склад старих обломків,
 Всяких символів поцвілих
 Та перук закаменілих.

Ні! на цім здоровім ґрунті
Кожне дерево здорове:
Жадне з них не нудить світом
І не зна спинних сухіт.
Скрізь гойдається і птаство,
Здоровецьке, пестропере,
Круг очей — чорненький обід,
Мов поважні окуляри.
Довгий дзюб схиливши гордо,
Мовчки дивляться на мене...
Далі, гу!.. задокотіли,
Мов перекупки з базару!
Не второпаю, що кажуть!
А здається ж, добре знаю
Я усі пташачі мови,
Наче мудрий Соломон,
Що мав тисячу жінок
І пташачі мови тямив
Чисто всі: новітні, давні,
Вмерлі, випханії навіть...
Ґрунт новий, — квітки новії,
В них і пахощі новітні:
Дивні, дикі аромати,
Що вдираються в мій ніс,
Дражнять, колють і лоскочуть...
А мій ніс несамовитий
Аж мордується, — мізкує:
„Дó ж я нюхав щось такеє?!“
Чи не там, на Ріджент-стріті,
На палюче-жовтих грудях
Струнковитої Яванки,
Що жувала все квітки?

Знов же, може в Ротердамі
Коло статуї Еразма
В білій будочці для вафлів,
Таємниче так запнутій?..*)
Але доки в світ Новий
Я вдивлявся, остовпілий,
Я і сам Новому світу
Наробив переполоху.
Бо, подибавши мій погляд,
Переляканая малпа
Швидче в кущ! — і галасує:
„Старосвітняя марá!!“
Малпо, малпо! не лякайся:
Не кара я, не мертвяк,
Аж кипить життя по жилах,
Син життя я найвірніший.
Тільки, правда, довгі роки
Мав я зносини з мерцями, —
Через те од них набрався
Їх манерів і дивацтв:
Збігли ж роки мелодії
У Венериній горі,
В Барбароссиній, та в інших
Романтицьких підземеллях **).

*) На базарному майдані в Ротердамі поставлено пам'ятника Еразмові Роттердамському, що народився тутечки 1467-го року.

**) Середньовікова легенда про Венерину гору (Venusberg, або по церковному Mons Veneris) каже, що Венера, як поруйновано їй усі її храми, втікла в одну потайну гору і там весело живе; поміж тими людьми, що часом гостювали в неї, називають Тангайзера, лицаря-співця. Барбароссина гора (Kyff-

Ні, я твій прихильник, малпо!
Я ж бо бачу, он, на голім
Безволосім твоім заді
Дорогі мої три фарби.
Онде чорна, от червона,
Онде жовто-золотиста...
Фарби, що у малпи з заду —
Наче прапір Барбароссин!

Пісня перша.

Він носив вінець лавровий,
А на чоботях блищали
Золоті остроги. Сам же ж
Не герой був, ані лицар,—
Розбишацький був отаман,
І нахабне ім'я „Кортес“
Він нахабним кулаком
Записав у книгу слави.
Записав його під самим
Під Колумбовим іменням,
І тепер дитина в школі
Має вивчити їх разом.

häuser) — гора в Тюрингії, куди заховався, як каже народ, імператор Фрідріх Барбаросса; а попи, мовляв, кажуть неправду, боцім він утопився на поході в Палестину,—він у Кіфгайзері сидить живісінький і колись вийде із тієї своєї схованки, на радість німецькому народові. Про ці легенди ширше розводиться Гайне в своїх прозаїчних писаннях: „Стихійні духи“ (1834) та „Занепад богів“ (1853).

Скаже: „Христофор Колумб“,
Далі, знов: „Фернандо Кортес“,—
Дві великії людини
В новосвітнім пантеоні *).
Се ж остатній жарт у долі:
Щоб у пам'яті людській
Спарувать ім'я геройське
Із пройдісвітським ім'ям.
Чи ж не краще б, щоб імення
Зоставалось невідомим,
Ніж тягалось вічні віки
У такому товаристві?
Бо ж Колумб—герой-героем,
А душа його була
(Всім це ясно, наче сонце)
Так і щедра, наче сонце.
Інчі люди й до Колумба
Дарували нам чимало,
Але він подарував
Цілий світ: Америку.
Правда, з зёмної в'язниці
І Колумб нас не відзволив,
Ну, а все ж її поширив
І ланцюг зробив довгішим.
От за те ж і вдячні люди,
Бо обридла їм Європа,
Бо так само їм обридла
Африка і Азія.

*) Свої звістки про Кортеса (1485—1547) Гайне зачерпнув, мабуть, із *Cruautés horribles de conquérants du Mexique* (Париж 1838)—Ф. д'Альви Іхтілль-хогітль.

Лиш один, один герой
Більше дав нам од Колумба,
Краще дав нам од Колумба:—
Хто єдиного дав Бога.

В нього батько звався Амрам,
Мати звалась Йохабета,
Називався він Мусієм.

То найкращий мій герой!
Тільки ж довго ти, Пегасе,
Забаривсь перед Колумбом:
Ми не з ним сьогодні їдем,
Але з Кортесом — негідним.

Гей же, коню мій крилатий,
Розгортай-но пестрі крила,
Гайда в гарную країну,
Що зоветься Мехіко!

Залетім до того замку,
Що гостям своїм іспанським
Цар гостинний Монтезума
Одступив на пожиття.

Дав їм замок на життя,
Дав їм корму, скільки жерлось,
Ще й дарунками володар
Зайд усіх пообсилав.

Мудро точені клейноди,
Срібло-злото, самоцвіти,—
Справді я с не є свідоктво,
Що за щедрый був монарх!
Бо незрячий сей поганин,
Забобонний, некультурний,
Був ще вірив непохитно
В честь і в вірність і в гостинність.

Він і сам пішов охоче
На бенкетик до Іспанців,
Що вони в своєму замку
Урядили в честь йому.

Із усім своїм двором
Цар добрячий, цар не хитрий
Йде в іспанську оселю.—

Там його вітають сурми.
Що за п'єсу грали сурми,
Не скажу. Либонь, вона
Звалась „Вірністю Іспанців“.
Автор—дон Фернандо Кортес.

Як ударив камертоном,
Раптом кинулись Іспанці,
Захопили Монтезума
І зробили аманатом.
Далі Монтезума вмер...
Тут прорвалася загата,
Що ховала цих паливод
Од народнього гніву.

Піднялася хуртовина:
Хвилі лютого народу
Закипили, зашуміли,
Мов розбурхане море.
Хоч Іспанці й як-хоробро
Відбивали кожен забіг,
А що день—нова облога
І ще гіршії бої!

Цар помер,—то вже ж і харч
Не підвозилась нізвідки.
Стали порції—короччі,
А обличчя—стали довші.

Ті подовжені обличчя
Іззирались між собою,
І зітхали, й споминали
Християнський рідний край,
Дорогий, коханий край,
Де гудуть святії дзвони,
Де на припічку булькоче
Люба *Olea potrida*.
В ній кипить горох — *Garbanzos*,
А під сподом... ну, тай шельми ж!
І шкварчать, і смачно пахнуть
Часникові ковбаскі...
Кортес кличе всіх на раду.
Порішили: „Йти до дому!“
Взавтра вдосвіта раненько
Військо вирушить із міста.
Ох, колись і хитро й легко
Мудрий Кортес військо ввів,
Та не так воно легенько
Стати знов на суходолі.
Бо столиця Мехіканська
То такий великий острів:
Саморідная фортеця
На розлоному ставу.
Щоб ізвідти переїхать,
Є й мости на вбитих палях,
Є й човни, і єсть плоті,
Можна й бродом: острівцями.
Ще удосвіта Іспанці
Піднялися у похід;
Та не били тарабани,
Сурмачі не грали зорю.

Не хотілось їм будити
Хазяїв своїх гостинних
(А було там у столиці
Сотка тисяч Індіян).

Але тим, ізнов, хотілось
Попрощатися з гостями,—
І схопились Мехікани
Ще раніше од Іспанців.
І схопились та й ченають
По мостах, плотах і бродах,
Щоб гостям на розставання
Піднести́ остатню чарку.

І пішло ж бенкетування
По мостах, плотах і бродах!
Аж побилися гувльіси,
Потекла річками кров!
Тає стискáлися грудима,
Що од панцерів іспанських
На індійських голих гру́дях
Вирізались арабески.

Давлять груди!.. Душать горло!..
І рубаються, і ріжуть!..
Звільна пре кровава лава
По мостах, плотах і бродах.
В Індіян—і спів, і ревіт,
А Іспанці бились мовчки,
Мовчки кров свою точили,
Щоб пробитись на ступінь.
Бо не дуже пособляли
Серед тісняви такої
Всякі зброї європейські,
Коні, панцери, гармати.

А багато-хто з Іспанців
Був обтяжений страшенно
Грішним, жовтим тягарем:
Золотом, що був нагáрбав,—
Шкандибáв, не міг рушатись...—
Ну, й чортячий той метал
Був погубою й для тіла,
А не тільки для душі.

Далі озеро укрилось
І човнами, й байдаками,—
Понеслися звідти стріли
На мости, плоти і броди;
Що й казать! за диким стиском
Поціляли і в своїх,
Та поцілили чимало
І найкращих із гідальгів.

Он на третьому мостові
Коровгú — Святую Діву —
Ніс підпрапорний Гастóн;—
Дак того Гастона вбито.

Мехіканська стріла
Улучала й в Божу Матір:
Цілих шестеро, блискучих,
Застромились аж у серце,—
Наче золоті мечі,

Що, як носять плащаницю,
Має Mater Dolorosa

У своїх скорботних грудях.
Коровгу — Марію Діву —
Дон Гастон, як помирав,
Два Гонсальвові, — та швидко
І Гонсальво був убитий.

От тоді священний прাপір
Взяв сам Кортес на коня
Та й до вечера з ним їздив,
Доки битва геть скінчилась.
Пало мертвими в той день
Сто і шістьдесять Іспанців,
А над вісімдесять взято
У полон до Мехіканів;
Хто поранений був важко,
Незабаром і помер.
Та із ко́ней щось дванацять
Заполонено чи вбито.
Аж над вечір опинилось
Бідне Кортесове військо
На твердому суходолі,
Де хилилось кілька верб.

Пісня друга.

Одійшов кривавий день,
І надходить ніч тріумфу.
Засвітили Мехікани
Сотню тисяч каганців.
Сотня тисяч каганців,
Смолоскипи та огніща
Осияли, наче в день,
І палати, і божниці, —

Роззолочені божниці,
А між ними великанський
Весь із паленої цегли
Храм для бога Віцлі-Пуцлі *), —
Наче храми в Єгиптян,
В Вавилонян, Асирійців,
Як ото їх нам малює
Наш британець Генрі Мартін **):
Се ж ті самі колосальні
Храмові широкі сходи;
А по них і вниз і в гору
Сунуть тисячні юрби.
Ще ж сидять гурти по сходах;
Бенькетують вояки, —
Їх п'янить і перемога
Й добре пальмове вино.
Вийти сходами на гору, —
Там платформа єсть розлога:
Колосальний дах у храма,
Щось неначе балюстрада.
Возсідає на престолі
Там великий Віцлі-Пуцлі,
Кровожерний бог війни,
Дике, грізнее страшило.
Тільки ж є в нім щось кумедне,
Чудернацьке і дитяче.
Через те, хоч і жахнешся,
Заразом бере і сміх.

*) Може, точніш було б Гвіціло-Почлі; — це бог війни і охоронець давньої Мехіки.

**) Картини Джона Генрі Мартіна (1789—1851) з асиро-вавилонського побуту робили за 30-их років XIX в. велику сенсацію.

А придивишся, то й знаєш,
Що скидається на нього: —
Фреска Базельської смерти
Та Брюсельський Манкен-Писс *)...
Коло бога вправо — люди,
Ліворуч — стоять попи.
В них із пір'я пестрі ризи...
Отже ж дметься те попівство!
Ну, а щό там перед богом
На ступінці мармуровій?
Голомозе, безбородє,
У червоній камізольці?
То столітній старший жрець.
Скулився, — ножі він гострить...
Осміхається... а часом
І до бога підморгне;
Десь, до тямки Віцлю-Пуцлю
Те підморгування жрече! —
Сам посуплює він очі
Та губами ворущить.
Тут по східцях на престольних
І музики храмовії
Б'ють у бубни й страшно дудять
На коров'ячі роги.

*) Манкен-Писс — один із стародавніх пам'ятників у Брюселі — не зовсім пристойна фонтанова фігура на криниці поза ратушею. Фігура—голісінького малого хлопченяти, який пускає урину, направляючи течійку своїми пальцями; замість урини тече фонтанова вода, і це нікого не шокирує в Брюселі. Знімок з цього Манкен-Писса дано в українській київській часописі „Око“ 1918 р., № 6, ст. 9. Як буває велике свято, то Манкен-Писса прикрашують вінками та убраннями (їх аж вісім).

І бубніння!.. і дудіння!..
А співці співають хором
Мехіканське Те Деум,
Наче нявкають коти.
Наче нявкають коти, —
Ті коти, що звуться тї гри,
Що хапають на поживу
Не мишей, але людей.
Скоро вітром занесуться
По-за озеро ті згуки,
То й Іспанцям в їх обозі
Серце шкрабають коти.
З-під своїх плакучих вербів
Все глядять вони на місто,
Що в низу, у темних водах,
Відбивається вогнями.
Відбивається, сміється;
І здається, що Іспанці
Опинились у партері
Велетенського театру.
Віцлі-Пуцльова платформа —
То осяяная сцена,
Де щасливі переможці
Грають п'єсу: „Людська жертва“.
Се містерія — ця п'єса;
Зміст у неї — стародавній.
В християнськїм одбуванні
Не така вона страшенна:
Там не кров, а вже вино,
Там не тіло, як колись-то,
А любесенько береться
Там тоненькая облатка.

Але тут, у дикарів,
Жарт і грубий і поважний:
Мнясо — так і буде мнясо,
Кров — то буде кров з людини.
Та і гарна ж кров сьогодні:
Споконвічно-християнська!
В ній нема ні крапельки
Од Моресків чи Жидів.
Радуйсь, радуйсь, Віцлі-Пуцлі:
Се-ж іспанська кров сьогодні!
Теплих пахощів із неї
Ти нанюхаєшся в смак!
На заріз сьогодні буде
Щось аж вісімдесятъ Спанців, —
Ну, й пихатую ж печеню
Поїдять твої попи!
Бо і піп — то теж людина,
А людина хоче їсти,
І живитись, як богі,
Самим нюханням — не може.
Гу! загув смертельний бубон,
Задудів зловіщий ріг, —
Себто зараз на платформу
Ступить жертвений похід.
Тягнуть вісімдесятъ бранців,
Волочуть на верх по сходах.
Всі голісінькі — на ганьбу;
Руки скручено за спину.
Перед богом Віцльом-Пуцльом
Їх навколішки схиляють
І мордують-тортурують,
Щоб скакали гопака;

А такі ж то люті муки,
Що одчайні крики з болю
Голосніші, ніж усеньке
Людоїдське верещання.
Бідна публіка за ставом,
Кортес і його ватага!
Ох, їм добре-добре чути
Зойки змучених братів!
І осяяну вогнями
Добре бачити їм сцену:
Видко й постаті й обличчя,
Видко ніж і видко кров.
Тут вони зняли шоломи,
Поставали на коліна
І, за жертви рук поганських,
Заспівали „De profundis“.
Поміж тими, що конали,
Був Раймондо де Мендоса,
Син красуні-аббатиси,
Що кохався з нею Кортес.
Як побачив, що у парня
Є на шиї медайльйон
Із матусіним портретом, —
Слізми Кортес обіллявся.
Тільки ж він шкуратяною
Рукавицею своєю
Швидче втер їх і, зітхнувши,
Став співати „Miserere“.

Пісня третя.

Ось уже поблідли зорі,
Ось і дівітній туман
Піднімається над ставом,
Ніби в саванах мерці.
Вже загас і ясний бенкет
На покрівлі храмовій,
І хропуть пони й миряни
На кривавому помості.
Лиш остання лямпа блима,
І не спить червона курта:
Люто-солодко до бога
Скалить зуби піп і каже:
— Віцлі-Пуцлі! Пуцлі-Віцлі!
Милий бозю, Віцлі-Пуцлі!
Ти ж натішився сьогодні,
Добре пахощів нанюхавсь?
Се ж бо кров була іспанська,
І курилась дуже смачно.
Носик твій, ласун великий,
Як нанюхавсь, аж лиснів.
Взавтра різатимем коні,
Ржучі чудища, вельможні:
Їх сплодили духи вітру,
Покохавшись з моржами.
Будь слухняний, — то заріжу
Я й обох своїх унуків:
Хлопці гарні... кров солодка...
Вся моя стареча втіха,

Тільки ж будь таки слухняний, —
Дай нову нам перемогу.
Бозю! дай нам перемогу!
Віцлі-Пуцлі!.. Пуцлі-Віцлі!..
Знищи наших ворогів,
Тих-от зайдів, що припхались
Із сторін ще невідомих,
Із далеких та заморських.
Що їх з батьківщини гнало?
Голоднеча? чи злочинство?
Бо старе прислів'я каже:
„Рідний край і чесний хліб“.
Що їм треба? Пхають, пхають
Наше золото в кишені,
А мовляли: хочуть дати
Нам небеснеє блаженство!
Тό ми думали булі,
Ніби з них істоти вищі,
Невмірущі діти сонця,
Грім і блискавка — їх зброя.
Аж із них — так само люди!
От і ніж мій цеї ночі
Вже довідався, як слід,
Що вони — вмірущі люди.
Люди, та й од нас не кращі;
А як де-які між ними —
То й огидні..., наче мавпи,
Бо обличчя волохате.
Як обличчя ж волохате,
Дак виходить, що у штáнях
Єсть і мавпячі хвостища:
Хто не мавпа, той не в штáнях!

І звичаї в них огидні,
Бо ніщо їм не святеє,
Бо, мовляли, пожирають
І своїх таки богів.

Бозю! Винищи цю погань,
Нечестивих богоїдів!..

Хай же ми їх переможем!..

Віцлі-Пуцлі!.. Пуцлі-Віцлі!..—

Так молився жрець до бога,
І почувся хриплий стогін,
Ніби вітер понад ставом
Шелестів в очеретах:

— Жрече мій, червона курто!

Ти зарізає сотні жертв, —

Застроми-ж но ніж той самий
У своє старече тіло.

Із пропоротого тіла

Перекотиться душа

По каміннях, по коріннях

В жабурінне-лопухи.

Там спитає в неї тітка,

Королиха над щурами:

„А! здорова, гола душко!

Як ся має мій племенник?

„Чи гаразд віцліпуцлює

Під медовим світлом сонця?

Чи жене йому з чола́

Мухи й сум прихильна доля?

„Чи вже драпають його

Чорні кіхті Кацлагари,

Дикої богині зла,

Вмочені в гадючу слину? —

Ти ж, душе, їй так одкажеш:

„Віцлі-Пуцлі шле привіт

І бажа тобі проклятій:

Хай джума тобі у пузо!

„Ти намовила його

Воюватись, — ну, й згубила! —

Те збувається, що здавна

Напророчено колись:

„Що загублять наше царство

Бородаті білі люди;

Їх із заходу примчать

Дерев'яні, дивні птиці.

„Знов же, єсть у нас прислів'є:

„Жінка хоче — Бог так хоче“.

Отже ж двічі Бог так хоче,

Скоро й сам родивсь од жінки.

„І найбільше хто сердитий

Проти мене, се ж вона,

Гордовита пані неба,

Чародійниця і діва.

„Як Іспанцям, то сприяє,

Ми ж — оддані на загин:

Й я, бездольний між богами,

І бездольне Мехіко. —

Все отак моїй тітусі

Ти, душе, і перекажеш,

А тоді забийся в нору,

Щоб мого не бачить лиха:

Храм завалиться відразу,

А в руїнах, повних чаду,

Повних пороху та диму

Потоплюсь тоді і я!..

Ба не вмру: бо ми-боги—
Довговічні, як папуги:
Як папуги, ми линяєм
І міняєм тілки пір'я.
Я втечу в ворожий край,
Що зоветься він Європа.
Утечу, а там новітню
Розпочну собі кар'єру.
Почортячусь: був я богом, —
Стану тим, що „сь нами Богъ!“
Ворог лютим вороженькам,
Нароблю ж я там роботи!
Буду мучить ворогів,
Напущу на них оману, —
Хай їм чується усюди
Сірчаний, пекелний запах!
Їхнім мудрим, їхнім дурням
Буду ставити спокуси,
А невинність — лоскотати,
Щоб сміялась, як повія.
Так! еге ж!.. зроблюся бісом
І назву товаришами
Сатану та Беліяла,
Бельзебуба та Астарту,
Ще й тебе, змію гладеньку,
О, Ліліто-гріхомати!..
Ти навчи, як бути лютим,
Ти навчи брехати гарно!
Правда, тим не обратую
Край свій — рідне Мехіко.
Але мститимуся люто
Я за рідне Мехіко. —

ОСТАТНЯ ПОЕЗІЯ.

Генриха Гайне.

В мозку нелад... Клекотять, як у вірі,
Гори, ліси і долини...

Далі проглянули з дикого хаосу
Тихі і рівні картини.

Бачу містечко... Це Годесберг, мабуть?

Він!... пізнаю за хвилинку!..

Знов я сидю під гиллястою липою

Біля старенького шинку.

Сонце сіда...—чи не в горло до мене?!

Так там і сухо й гаряче...

Пане-хазяїне! Пляшку вина!..

Тільки-ж вино щоб добряче!..

От і тече уже сок виноградний

Просто в самісіньку душу.

А заразóm заливає дорóгою

В горлі палючую сушу.

Пане-хазяїне! Ще їдну пляшку!

Першу я пив без уваги.

Ох, вибачай, благородний напїтку,

Білшої вартий поваги!

Пив я тебе, та усе на руїни

Преромантичні зглядався:

Замок на скелях, крївавий од сонця,

В Рейнській воді відбивався;

Лінув іздалека спів виноградарський;
Зяблик цвірінькав одважно...
Все те я слухав, а гарне вино
Випив зовсім неухажно.

Ну, вже ж тепер-от я самого носа
Встромлюю в повну чарчину.
Перш надивлюсь, а тоді вже і п'ю.
Знов же, глядю й на долину.
Дивно одначе! Чогось издається,
Наче не сам я, а двоє:
Хтось, дуже бідний, зо мною ковтає
Разом, із чарки одної.

Тая проява—недужа, безсила;
Жовте обличчя—злиденне.
З болесним глумом те жовте обличчя
Дивно вглядається в мене.

Каже проява, що він—то це я,
Ми ж—не осібні люди,
Каже: ми двоє—один чолов'яга,—
Той, що хорує на груди.

Каже, що тут—не шинок Годесберський,
Тільки далека чужина:
Каже, лежу я в шпиталі Паризькім...
Брешеш, блідая личино!

Брешеш! адже я—здоровий, рум'яний,
Свіжий, як квітка із рожі.
Я ж і сильний... Як розсердиш мене,
Бійся: ніщо не допоможе!..

Звів він плечима. Зітхає: „Дурний!“...
Тут мій терпець увірвався,
І на проклятеє другеє „я“
Я з кулаками напався.

Тільки ж чуднота! Що вдарю його —
Вдарю своє ж таки тіло.
Болю страшного собі завдаю,
Сто синяків накипіло.

В роті міні в боротьби отакої
Все пересохлося знову.

Хтів би гукнути: „Вина принесіте!“ —
В горлі спирається слово...

Темно!.. Десь чую: „Хінін і компреси..
Ще ж і мієстуру... без хіни...

Капок дванацять на ложку води
Треба давать що години...”

12/уи 1901.

ЧАСТИНА ДРУГА

(1903 — 1908).

САМ СВОЄ ЩАСТЯ РОЗБИВ.

I,

Перша зустріч.

На курорті коло моря,
Де розсівся наш гурток,
Підійшла ти, привіталась;
Сіла з нами на пісок.

Погляд кинула й на мене...
Я давно за тебе чув,
Що й розумна ти і вчена...
Весь тепер я спалахнув.

— „Ах, ви мабуть не знайомі?“
Каже нам одна з гостей.

— „Дуже радий“...—бурмочу я,
Не підводячи очей.

Тут дитинка підбігає:

— „Тьотю-Кетті!“... Ти—взяла,
Притягла її до себе
І за шию обняла.

Що ж міні так стало нудно,
І в душі якась печаль?
Що голубиш ти дитину,
То міні на тебе жаль?!

II.

Тече розмова. Ти смієшся, рада...
Рука ж лежить на шиї у дитини.
Дивлюсь я мовчки. А в душі досада...
Очей не одведу з тієї картини!
І сам собі глузую: „Що зо мною!
Адже я заздрій супроти дитяти?!
Невже ж я зацікавився тобою,
Хоч перший раз доводиться й видати?“

III.

На другий день.

(На перську тему, з Джамія).

Глянула ти,—я отёрпнув од болю:
В серці—стріла.
Падаю..., гину... Лиху міні долю
Ти принесла!
Мучусь... А чом собі справді сконати
Я не даю?—
Тліє надія: захочеш узяти
Здобич свою.

IV.

За тиждень.

Що за втіха—з тобою сидіти!
Що за втіха—на тебе глядіти!
Та в душі—не огонь і не жар,
Тільки тиша, як сон або чар.

Я люблю тебе так, як природу
В ранню весну, в чудову погоду,
Ще як сніг не розтанув гаразд,
А на сонці вже квітчиться раст.
Ти для мене—природи дихання,
Ти для мене—як сонця сяяння,
Ти для мене—веселка ясна,
Ти—моя голубая весна.

V.

З а т р и т и ж н і.

„Сезаме! одчинися!“

І от Алі-Баба, так само як розбійники, вимовив оті магичні слова: „Сезаме! одчинися!“ Вимовив, — гора розкрилася. Він увійшов у середину та й побачив безліч усяких дорогих скарбів, золота, алмазів, і всякого такого инчого, що й розказати несила.

З арабських казок „1001 ніч“.

Ті багатства, що таїть душа твоя—
Іх ніхто-ніхто не бачив, тілки я.
Тілки в мене ключ до неї,
Тихе слово чарівнее:
„Гей, сезаме! не таїсь!
Одчинись!“

Що за дїва учиняє мій „сезам“!
Освітлюється душі твоєї храм,
Одгортаються запони,
Ссяють срібнії колонни...
Брама... Напись золота:
„К р а с о т а“.

І в душі моїй віта щасливий сграх,
І дріжать слова молитви на устах.
Трепещу... Берусь за браму...
Ще момент...,—я серед храму.
Що там бачу?—ні сказати,
Ні списати.

VI.

Гаснуло сонце. Дихнув вітерець.
Я стрепенувся (а був, як мертвець).
Онде на обрії хатка твоя;
Вітер—ізвідти, і п'ю його я.
Вітер—ізвідти; я діхаю їм...,
Наче вииваюсь диханням твоїм...
Далі—зриваюсь. Уже я в садку,
Стежкою йду по нічних холодку.
Стежкою йду я. Ну, от твій поріг.
Тут на піску є сліди твоїх ніг.
Земле священна! Священний садок!
Я нахиляюсь, цілую пісок.
Осьде фонтанчик, що руки твої
Плюскались різво в його течії.
Ах, це для мене святая вода!...
Нею кроплю собі лоб і вуста.
Високо світло в віконці горить:
Там за запоною Бог мій сидить!
Огнепоклонник до свого вогня
Так не помолиться щиро, як я.
Ти—мій Господь, я—невольник тобі.
І не молю я нічого собі:
Погляд єдиний з ласкавих очей,—
І щасливіший за всіх я людей!

VII.

З а м і с я ц ь.

Тітку стрічаю... сміється:

- „Ну, дак коли ж під вінець?“...
— Хто під вінець?!... — „Ви та Кетті!

„Треба ж робити кінець:

„Дівчина—гине за вами,

„Ви ж—то без неї вмерете“...

Я остовнів..., і нічого

Їй не одмовив на те.

Швидче одбіг... застидався...

А в голові—наче чад:

„Кетті кохає!“... То—щастя?...

Чом же я щастю не рад!...

Доки не знав я про щастя—

Був поетичний співець;

Згинула вся поетичність,

Скоро я вчув: „під вінець“.

Нам під вінець?... Ти ж московка!

Чи ж міні мати сім'ю,

Де од дітей буду чути

Мову чужу, не свою?!...

- Ні!—протестує натура:—

Годі!... не хочу Москви!

Гей, моє серце! мужайся!

Пути свої розірви!

Так шепочу я, а серце

Стогне, скемить і рида:

„Кетті! ти щастя єдине!

Весно моя молода!“...

VIII.

„Я рідко бачив ласку од жіно́к
І вже, либонь, ніколи не побачу:
Негарний я, старіюсь між книжок...—
І... сам тепер своє я щастя трачу!
Все жертвую для тебе, краю мій!
Не зрадник я, я весь на віки твій!..
А чи пізнає хтось, мій рідний краю,
Що я с е б е на ві́тар твій складаю!..
І чую в голові недобрий сміх:
— Геть з пйедесталу!.. скинь з очей полуду!
Наплодиш ти вкраїнців, чи чужих,—
Хіба це не однаково для люду?
Йому ж однаково, котра ну́жа
Його вгризе, вкраїнська чи чужа!
Ти—пан! ти—пан! „Народній ві́тар“,... „жер-
Це панська мова, для народу мертва! [тва“...
Та й чи велика жертва це твоя,
Що хвалиш так свою ти постанову!
Тобі б р и д к а—московська сім'я?...
Тобі п о т р е б а—чути рідну мову?...
З чужинкою—для тебе т я ж к о жить?..
Дак ось чому ти хочеш розлюбить!
Не жертва це: тут егоїзм—причина:
Зробила б так і кожна звірина.
Не смій казати: „Це, що я роблю,
Роблю для тебе, рідного народу!“
Ні! кйдаючи милую свою,
Собі самому чиниш ти догоду!
Ти тішиш власний націоналізм.
І це не жертва: простий егоїзм.
Не смій брехать: „Себе я офірую!“...
Кажи простіш: „Я свій спокій рятую“.—

Такії думи голова снує,
А серце роздирається в одчаю.
В моїм коханні—щастя все мое,
І щастя я навіки одкидаю!
Я ріжу душу, сам себе гублю:
Для рідної ж ідеї це роблю!
Це ж лютий біль!.. Бо я—не скеля мертва!..
І я стогну: „Це жертва, жертва, жертва!“

IX.

З арабської „Хамаси“, № 526.

Що значить любити? Душею горіти
І тихо стогнать,
Благать у природи собі про холоди
І краю не знать.
Що значить любити? Бажати зустріти
І жити в тих мрій.
Не збудуться ж мрії,—в очах стуманіє,
І сльози—як стій.

X.

Я молюся до Бога, благаю:
„Дай забути про милу скоріш!“...
Помолюся—та й бачу в одчаєм,
Що кохаю іще гарячіш!
На колінах благаю я Бога:
„Дай забути туди міні путь!“...—
Підведуся...,—до милого дому
Аж сами мене ноги несуть!
Дак оце тая сила з молитви?!
Проклинаю ж, молитво, тебе!
Я не хочу і Господа знати,
Що слабому всі нерви скубе!

XI.

Раптом дощ!.. А ми з тобою
Йшли бульваром, через луку.
Швидче зонта розіпнув я
Та й узяв тебе під руку.

Притиснулась ти до мене
І тремтіла... і тремтіла...
А міні горіло серце,
Аж і дихати не сила!

Хоч уста мої й мовчали,
Але нісся вопль до Бога
Із глибинь душі моєї:

„Боже! будь моя підмога!

„Придуши мій рот кліщами,

„Придуши мою природу!

„Не дозволь сказать „кохаю“,—

„Не з мого вона народу!“...
І крізь зуби процідив я:

„Взавтра... грають... тут музики“...
А душа моя стогнала:

„Весь я т в і й! я твій навіки!!“...

XII.

В небі хмарно, в небі тяжко,—тяжко в серці й голові.
Мов одлюдок, я забрався в темні пущі лісові.
Заховався по-під скелю од усіх чужих очей...
Тут ніхто мене, напевне, не побачить із людей!

Раптом блискавка блискнула, освітила геть усе.
Освітила й тую тугу, що пече мене й гризе.
А за блискавкою вдарив і понісся в небі грім,
Розтрубив під небесами те, що в серці єсть моїм.

І гримить, лунає вістка про печаль страшну мою.
І святі під небесами вже довідались про ню.
Сполохнулися блаженні, перебили свій спокій,
Як пізнали, що на світі бідолаха є такий.

XIII.

„45 — 46“.

Остатня зустріч.

Взавтра маєш ти їхати звідси,

А сьогодні—в театр ідемо.

Це остатній я вечір з тобою...

Чи здолію не впасти в ярмо?

Ми прийшли, поспішаємо сісти

(Третій дзвоник подав уже вість).

Подививсь я на наші білети:

„Сорок п'ять“..., разом з ним: „сорок шість“.

Не розрізана пара білетів!..

І в душі моїй—стон самоти:

„Чом не можу в житті я так само

Вічно в парі з тобою пійти!“

„Сорок п'ять—сорок шість“... Перед нами

Ще десятків чотирі є місць.

Та чи буде там друга пара,

Як оця: „сорок п'ять—сорок шість?“

Ні, не буде! Ніхто не спроможен

Так любитись, як пара оця!..

І невже нам узавтра розстатись,

Не сказавши про те ні слівця?!

Ти чого так нервово трепещеш?

Ждеш од мене признання того?

Я страждаю, та ба! не признаюсь...

Ти—чужа: не з народу мого!..

От на сцені конає Трав'ята,
Весь заплёскав театр, аж гуде.
Люди, люди! На сцені ж не драма!
Справжня драма—в партері іде!
„Сорок п'ять—сорок шість“ у партері—
Там трагедья така, що аж страх!
Лиш з біноклем її не побачиш,
Бо трагедія—в наших серцях.

XIV.

(З арабсько-андалуського).

Подивився я в дзеркало вранці
(Попереду ще й порох обтер)...
І жахнувся... Не можу впізнати,
Се ж кого я побачив тепер?!
Га! на мене із дзеркала глянув
Незнайомий, старенький дідусь!
Ну, а досі я, навіть і вчора,
Бачив парубка!.. Богом божусь!..
Аж гукнув я: „Та де ж він подівся
Учорашній отой молодик?!“...
І здається, що й дзеркало нишком
Висміває мій жалісний крик.
Ще й глузує: Зустрінешся з нею,—
То й для неї ти будеш чужий.
Вже не скаже: „Здоров був, молодче!“
Скаже: „Хто ви, дідусеньку мій?“

XV.

За пів року.

Вчора балакав оратор.
Тема: „Потреби людей“...
Воля..., братерство і рівність...,
Тисячі гарних ідей...
— Стійте! — кажу. — А народність?
Це вам згадати не тра?
— „Ат! Що ж таке народність?
Слово! порожня мара!“
Тупо я глянув на мовцю...
Ех, сотворіння дурне!
Смієш ти звати марою
Силу, що нищить мене?!!
В жертву для неї спалив я
Щире кохання своє.
Біль по розбитому щасті
Дихать міні не дає.
Глянь: не стара ще людина,
Весь я—руїна стара!
Весь я зігнувся, посівів!..
Має се бути „мара“?!
Будь національність марою—
Зжерти мене не могла б!..
Ні! Це—гнітюча потреба,
І перед нею я раб.
Можу ярмом її звати,
Можу її проклинати.
Але й прокляту народність
Не перестану кохати!

Москва, 29 мая 1906 р.

МІЖ ДІТЬМИ ПРИРОДИ.

Безрефлексійна лірична історія одного молодого турчина.

Перероблено з османських народніх пісень.

(Вибірка з текстів, зібраних Гнатом Куношем).

I.

Когось кохати серце просить.

Прихилила вишня
Вітоньку низенько;—
І зрадів дернистий
Килим зелененький.
Прихиліть якуюсь дівку до душі моєї,
Ти—пророче-Мохаммеде, або ти—Аліє!
Тая вітка пару
Вишень уродила;
З їх одна—аж чорна,
Другая—ще біла;
Ізвядила в мене серце гордая чорнявка,
Не далась міні в обійми і ота білявка!

II.

Прокинулись бажання.

Я в воду у сёрпні ступлю,—замерзає;
Навряд, чи й сокира врубає той лід...
Коли ж покохаю, то й шісьдесятлітній
Стає через мене п'ятнайцять лиш літ!
Я ввесь розтопився, зробивсь мов лозинка:
Любов і на думці, й на сёрці палкім;
Кохати! кохати... І стався я птахом,
Що вже не усідить в гніздечку своїм!

III.

Невдатна зустріч.

— „Трависто на пні на айвовім;
„Обійми юнацькі медові.
„Котру ж бороданьчик вітає,
„Жалля їй все сёрденько крає:
„Загортує снігом долини,
„Наноситься снігу й на ринви...—
... Яка її мати зродила?!
Удёржать в обіймах не сила!

IV.

„Ой зійди, моя зірко вечірняя!“.

Місяченько сходить, ясну ніч приводить;
Білий день світліє, над землею дніє...
Хоч і нудяться дівчатка в довгім дівуванні,
А як вийдуть на розмову,—страх недоторканні!

Вечоріє. Врем'я—молитви читати,
І свічки в підсвічник тра вже застромляти...
Ох, який щасниця инший! мила—коло його!
Я ж понурився, чекаю...,—не видать нікого!
Звечоріло. Боже! Що я діять мушу?
Перед ким розкрию болючі й всю душу?
Гостре терне мого ока—вечоре темненький!
Що чинитиму без любки я в твій час довженький?
Проминув і вечір. Тут одна красуня
Зиркнула на мене і пішла, гордуня!
Довга косонька їй путом проти мене служе:
Загарканила сірому, та й пішла, байдуже!

V.

Ой, співа вона, вихиляється, насмівається...

„Глянь на грони й лози винограду.
„Глянь на личенько мое прекрасне.
„Байдужé, чи ти мене кохаш:
„Глянь на мене з сміхом щирим, ясним.—

VI.

„Подивись на виноград,
„Як з тичок він ізвисає.
„Подивись на брівоньки
„Й оченята мої жваві.
„І хочай би ти в душі
„Злюка був, серджук сердитий,
„Та па личенько мое
„З сміхом, весело зирни ти.—

VІІ.

Попавсь!

По базарі-торгівці в П'єрі*)

Похожає дівчя чарівнє.

Оловця у руці вона має,

Пише грамоту—вбити мене.

В тебе брови—то мім шнуркуватий! **)

Втіш мене: підійди ж бо на час!

Хоч одд'яляні наші оселі,

Буде серце єдине у нас...

Личко неба, як перше, блакитне;

Щезла пташка,—зостались діткі:

Все в коханки ключ висить на шиї,

А у мене на серці замки.

VІІІ.

Мрії в саду.

Я квіт на гвоздїці, пуп'ях зеленистий.

Розп'янутись—лячно; тулюсь по-під листя.

Прийди-ж-но до брами коханка-любуса,

То будь я і м'єртвий,—а вмиєть підведуся!

Ти—квітка-гвоздика недовгого віка.

Ти—рожа, якую не всякий шанує.

А я—дак кохаю вже здавна, їй Богу!..

Та ти мов не знаєш за мене нічого.

*) П'єра (або Бей-Оглу) — європейська частина Царгороду.

**) „Мім“ (= м) — буква арабської (ото ж і турецької) азбуки. Пишеться вона так, що й справді скидається на товсту брову.

Пахнючого зілля я кущик високий,
Об двері твої я обперся, жорстока!
Узять мене можеш або й не чіпати,—
Одна міні доля—твій лоб уквітчати!

Я дав тобі яблуко, наче алмазне;—
Ти кращ од алмаза, красо моя ясна!

З якого ти саду, чудовая роже?

Тебе й морозище звалити не може!

Я—яблуко сам. Не бери мене в руки,
Не пхай мого серця в любовнії муки.

А то—до міняйла візьми, розпитайся:

Коли я фальшивий, мене й не торкайся *).

Самітно пишніяться в садочках тюльпани.

А я? Своє серце оддав я коханій.

Волю я, щоб шия під ретяз попала,

Аби-тілки милу рука пригортала.

Росте кипарис земененький у саді.

Тебе покохав я всім серцем, по правді.

Нехай міні платять і тисячу дукатів

За волос один твій,—не схочу продати.

*) Не було ніякої змоги перекласти турецьку гру словами: „алмазсын“ (=ти не береш), „алмас-сын“ (=ти алмаз), „елма-сын“ (=ти яблуко),—то я мусів перекрутити обидві ці строфи на інакший лад.

ІХ.

Любисток.

На горóдах та й любисток
Зелениться *)...

Ох, коли б нам кріпко, кріпко, кріпко обіймїться!
На одній перинці—

Якбї-то

Нам обойком од кохання аж замліть-замліти!

У городах висять сливи

Ще й зелені.

Все роздерте, мов у дірах, серденько у мене:

Я панянку милу

Кохаю,

Пишну гурію, правдиве янголятко з раю.

На городах всяке зілля,

Всякі квіти.

Процвітають гарні рожі, бо настало літо.

Та життя коротке

У рожі,—

Я любов свою назвати рожею не можу.

На городах та й геранія

Кущами.

От висóчиться, гилляста! Цар поміж зіллями!

Як два серця в купу

Зрослóся,

Розлучїть їх і цареві вже ж би не вдалося.

*) По-турецьки сказано не „любисток“, тільки „часник“. Бо часник зветься в турецькій мові „сарымсак“, а воно скидається на дієслівну форму „сарылсак“ (= „коли б нам обнятися“, од дієслова с а р ы л м а к). Та я зважився замінити непоетичного для нас турецького часника на наш любий український любисток.

X.

Сон-маня.

Камінь я на ка́міні

Намостив:

Голову до по́душки

Притулив.—

— „Любка надійде“,—я маю на оці
и місце лишаю на правому боці.

Я розтяв рум'янее

Яблучко.

Поділив на штирі

На часточки.

Взрів я коханку крізь склепляні віка,

Тисну до серця... Це ж по́душка тіко!

XI.

А кров кипить.

Лле хвилі Багдад серед міста Багдаду;
Встромляються в глечик там рожі гарніші:—
Так само на по́душці, в себе в обіймах
Кохав би я милу свою найпалкіше.

Рушниця набита,—дак треба стрельнути...

Продати б? Не куплять таку дороженну!

Ох, важко само́му, без любки заснути

В ту темную нічку, в ту нічку довженну!

XII.

К о л и б!

Оце б я обчистив собі помараньчу,

Серéдину б рожами повно напхав.

Коли б обернулось це в зéмную кулю,

Та й любцю до себе на ній я примчав!

Коли б то я був золотая тарілка
І був би піднесаний милій моїй!
Колиб то коханка на сукню набрала,
А я—щоб був кравчик: шить платтячко їй!
У глеці муки тіко й є, що на споді;
На Бога одного сподіванка вся.
Як буде моїм тев любе дівчатко,
Старці! піде в жертву вам свічка оця!

XIII.

Дорога пам'ятка.

Намітку-хустку я нап'яв;
Став рожі рвати для дівчини;
Та як згадав саме дівчя—
Понюхав жадно ту хустину.
Мережана, вона моя!
Любуня з голови здоїмила.
Вогкі ж очиці утирать—
Взяла мою ширинку, мила.
Я з гір Текірських. Оповив
Я голову, бо маю рану...
Суперниче! Од хустки геть!
Намітку цю дала кохана.

XIV.

Вона моя!

Пташку я посадовив на гильці,—
Крила-піренько пістряве.
Що за в дівчині я закохався!—
Очі й брівоньки чорняві.

Рожу в глечику постановив я
По серéдині у са́ді:
Дукача-черві́нця я навісив
На чоло мо́й прина́ді.
Глянь на місяць і на зорі в небі;
На даху—дівчя прекрасне.
Місяць—мій, мо́й—зіркі́й й дівчатко,
Все—моє, моє все власне!

XV.

Ніколи я тебе не призабуду!
Я спускався вниз із того за́мку;
Ти гукаєш,—зараз я й явився.
Чепури́шся ти, а я—мов сірка:
Ти дмухнеш, і я вже запалився!
З'їхав з замку в діл; в кущах нарцису
Я прині́в свійо́го кониче́нька.
Для дівчати з сині́ми очима
Я сім го́дів вислужи́в тяже́нько.
І неначе я в морській безо́дні:
Безві́сть тут, спита́ть за тебе ніде;
Час-го́дина у́плива без любки...
Жити́ так зовсі́м не зве́ться жити!
Як морі́г тонкий-ни́зький,—не кося́ть;
Скаламу́титься вода,—не п'є́ться.
Кажу́ть: „Лю́бку кинь“. Оце—ніза́що!
Бо соло́дка ж любка, мила серцю!

XVI.

Його женуть! Він од'їжджає!

Небо зорями—намістом золотим укрито;
Милий бей мій од'їжджає, їде до Єгипту.

Хоч би сніг міні був по коліна,

Я за беєм-серденьком наздогін полину.

Принеси трави, куріпка, листя зелененьке!

Принеси листок одлюбка, писемце-дрібненьке!

А як довго буде він бариться,

Хіп за комір! Та й тягни його до мене, птице!

XII.

Р о з л у к а.

Гірко-важко я здихнув грудима,—

Іздвигну́лись з місця гори.

Де ж міні не плакати, не стогнати?!

Одняли коханку-зорю!

Я—достоту китиця перчиці

І лежу в вас на столі я:

Хоч обличчям весело пишніюся,

У нутрі ж поломінію.

О, коханко з шаллю на головці!

В гори-нетрі утікаймо!

Не зазнали в цьому світі щастя,—

За труною одшукаймо.

8 липня 1890 року.
Звиногородка на Київщині.

ЛІРИЧНІ ПОЕЗІЇ

з повісти: „За святим Єфремом Сирином“.

1. Проклята смоковниця.

(Посвята для тих, хто виріс серед злиднів та й без прихильного слова).

При шляху зростала смоква на камінню...

Хто їйшов—топтався по її корінню...

На палючім сонці... без роси й води...—

Ще на ній ніколи не росли плоди.

От ішов Учитель,—забажав він сісти;

З довгої дороги забажав і їсти;

Став шукати плоду в смоквинім гиллі.

Не знайшов нічого—та й прокляв її.

Припочить під нею сів з учениками.

Луснуло коріння в них по-під ногами,

Та й усохла смоква... Бідне деревце!

Тиросло без плоду...—Винно тї за це?!...

19 $\frac{16}{IV}$ 06.

2. Безмежна любов.

I.

„Ти“ і „я“.

З перської мови. Із Джеляледдіна Румійського (1207 - 1273).

Раз навідався до любки парубчух.

Підійшов під двері милої—„Стук-стук!“

Чує голос він: „А хто там?“—Каже: „я“.

— „А, се *ти*?!... то вся любов твоя—брехня!

„Геть од мене, недоспілий ти, сирій!...

„Підпечись в огні розлуки—та й доспій!

„Аж розлука, може, виучить тебе:

„В ній пізнаєш і мене ти, і себе.—

Взяв-пішов блукать по світу молодик

І паливсь огнем розлуки цілий рік;

Добре пікся і варився—та й вернувсь...

Знов під двері до коханої поткнувсь.

Тихо грукнув—та й од страху аж заляк,

Хоч давно усе обдумав, щó і як.

Чує голос: „Хто там проситься сюди?“

Каже: „Любо!... Під дверима—тілки ж „ти“.

— Якщо ти єсть тілки я, то входь-но, „я“!

Двом же „я“ тісна була б хатинонька моя.

Пхати в голку пар у ниток—се чудно.

Ми ж пролізем, ми не двоє, ми—одно.

II.

Щ а с т я.

Ти спиш чи дримаєш?... Заплющені очі...

Сядю коло ліжка... Годинник стукає...

Беру твою руку, ласкаю її

І тихо голублю я пальці твої,

І бачу найкращу на світі хвилину:
Люблю я всім серцем прекрасну людину,
Якої й мізинця не варт увесь я,
А знаю, що ціла людина—моя!

III.

Кінець тому щастю.

То не мила злегка торгає
У ночі мое вікно:
То нудьга потайно грукає
В глиб душі, у саме дно.
Ой, не хочеться прокинутись,
Гнати сон солодкий свій!...
Але мусю, вірна любонько!
Бо віддавна вже я твій.
І чи хочеться, не хочеться,—
А з постелі я встаю
І вітаю знов товаришку
Незрадливую мою.

IV.

Спомин про минуле.

(Напис на фотографічній групі).

Я бачив любий сон: Кавказ... Лісисті гори...
Над морем сидимо—приятелі та я...
Чудова літня ніч... Ми дивимся на зорі...
І люблять всі мене, мов рідная сім'я.
Прокинувся... Я де?!—В Москівщині нидію!
Туман... Мороз і сніг... Для всіх я тут чужий...
Та я не проклену мій сон, коротку мрію:
То щастя був момент, безмірно чарівний!

3. М і с т и ч н е.

I.

Од порошокинки—до Бога.

(На тему з Джезяледдіна Румійського).

Був колись час, що не був я душею:
Дрібною фосфору був під землею.

Сипався, терся я геть по світах,

Та й опинився у батька в кістках.

Він мене вилляв: з любовним течінням;—
Я з мінералу зробився насінням.

В череві матері став я рослиною...

Як народився—зробився звіриною.

Далі підріс я—і стався людець...

Чи ж я повірю, що це вже кінець?!

Ні! як помру я, то буду літати:

З мене ізробиться янгол крилатий.

Тільки ж не хочу я й янголом бути:

Хочу ще й Богом себе я почути.

Бог—океан, я—одна із краплин.

З Ним я зіллюся—та й стану Єдин!

II.

М о л и т в а.

Пташенятко малé у гніздечку пищить,—

На квиління його—зараз мати летить.

Чи ж я марно стогну́: „Батьку! Авва-отець!

Прилини ж Ти до мене! Дай мукам кінець!“

Я не віри прошю: в вірі щастя нема.

Я не рая прошю: рай—святая тюрма.

Я палюсь, я горю, бо Тебе хочу знать,

Хочу бачить Тебе, доторкнутись, обнять!...

III.

Похвала пустині.

(Із св. Єфрема Сирійця).

Доки дикий звір самотою в пустці живе, не знає він батога людського та пужална. Доки дикі кози в горах держаться, не хиляться вони перед тим, хто забажає їх обстригти.

Вважай на дикого осла-онагра в степу: ніхто йому не сідає на хребет. Подивись на сарну в пустині: ніхто не скубе її волосінь.

Глянь на оленів, що на верхогір'ї: не підпадуть вони під ярмо. Вважай і на вовка: не їстиме він одваженого та одміряного оброку.

Глянь-но на куропатву, що по ямках та щілинах тулиться: не з мірки їсть вона зерно. Ти й на дикого барана подивися: чому він не піде до людських осель?

Лев, доки в пустелі, це—пан собі, і все йому єсть. А чи бачив ти лева в городях, у звіринцях? на вдивовижу він людям і на глум!

Нехай-но орел зів'є собі гніздо над хатою,—осліпне з диму! Коли дикий онагр або сарна заблукають до людських домівок,—горе їм!

Як зійде олінь з гір до чередників на діл, позбудеться чудового вінця на голові своїй. Дикого барана оточать брехливі собаки і обшматують йому рунисту шкуру. Попаде куропатва в людську сіть, не пожаліють ловці гарного її пір'ячка.

Дивись же на диких звірів, та й біжи в степи та пустки. Не кидай гірських вертепів та скалистих печер, щоб поховані там трупи не були щасливіщі за тебе!...

19 $\frac{12}{III}$ с6.

4. Сон Христового ворога.

Зневажений, покривджений лежав я,
Та й з дикою ненавистю благав я:
„О, Боже всеєдиний!... озовись!...
Помстись за мене ворогам!... помстись!“...
І я заснув, потомляний журбою.
Аж бачу: став Ісус передо мною
І каже тихо: „Гріх таким мольбам!
Господь сказав прощати ворогам“.
Я угнівився: „Геть з мого порога!
Я визнаю єдиного лиш Бога,
А ти казав, що є трійко богів...
Не слухаю ж од тебе жадних слів!...“
Ісус одрік: „Казав я: син я Божий,—
„Дак Божим сином бути всякий може!
„Ніколи ж не казав я, що я—бог;—
„Єсть Бог один, богів немає трох.
„Той Бог єдиний—батько він над нами;
„Він хоче, щоб усі були братами.
„Ти ворогам своїм усе прости,—
„Дак сином Божим зробишся і ти.
„За ворога молись..., люби як друга...—
„І з серця вилетить усяка туга,
„Ввіллється в душу щастє..., будеш рад...
„І станеш ти й для мене рідний брат.—

Це важучи, глядів він так прихильно,
Що я схилився перед ним безсильно,
І щиро вигукнув, з плачém гірким:
— „Дай, Боже, щастя ворогам моїм!!“
Ах, що за чудо сталося зо мною!
Солодкі сльози вдарили рікою...
Кому ж я маю дякувать за те?—
Благословен у Бога ти, Христе!

Б. Поете! Ховайсь од людського ока!

(Думки та рефлексії).

I.

На фабриці.

Якось я, стояв, задумавсь,
Коло теальної машини:
Що за взори, що за тонкість
У шовкової тканини!
А диви: сама машина
Ані-ні не звабить очі:
Вся сіренька, вся буденна...
Монотонно так стукоче...
Ти-поет—така ж машина!
Ткань думок твоїх—чудова,
А життя—зовсім сіреньке
І буденна обстановка.
В тій буденній обстанові
Р а з побачивши поета,
Дехто й думає: „Чи вийде
Що путяще з Назарета?“

II.

„На ньому жилет, а не поетична мантия!“

Як на тебе, найде
Віщий дух, пророчий,
Ти, гляди, не стався
На людській очі.

Бо сучасні люди,
Чуючи пророка,
Кажуть: „Де ж на ньому
Мантия, широка?“

Їм пізнати важко
Дух, огонь поета,—
Їм би треба мантий,
Мантий, не жилета.

Ну, й тебе самого
Обгортає сором,
І вогонь твій гасне
Ще й стає докором.

19 $\frac{30}{IX}$ 03.

III.

В ночі на самоті.

Книжку суфія-аскета,
Превеликого поета,
Цілу ніч читав я щиро—
І в його схилюся віру.

І уста мої шептали:
„Хоч приснисть, мій ідеале!...
Ах! щаслив той чоловік,
З ким ти жив був цілий вік!“

І не встиг я це сказати—
Увійшов дервіш до хати.
Сів він. Дивиться на мене...
Все на нім брудне, злиденне:
Шмаття—дертее, смердюче,
На ногах—якісь онучі;
А поганий піт од ніг
Ледві нюхати я міг.

Похитав він головою,
Каже: „Житиму з тобою...
Будем разом їсти, спати,
Буду пильно наглядати—
Книжку ти яку читаєш,
З ким говориш, де буваєш...
Твій я буду судія.—

Будеш весь такий, як я“...
Голос хриплий, деспотичний;
Вид його—неестетичний.
Хоч душа його й вельможна,
Ноги ж... дихати не можна!...
Аж заква́лив я з одчаю:
„Ні!... покинь мене, благаю!...
Ідеалом—б у д ь міні,
Але жити разом—ні!“

IV.

Це був сон. І—хочу вірить—
Не прогнав би я аскета.
Але сон був добрий образ
Долі кожного поета.

Ти, поете, не дивуйся,
Що тебе не дуже люблять,
Що твої читають вірші,
А тебе й не приголублять.
Чи поетів, чи пророків—
Люди хочуть лиш читати,
А не хочуть жити разом;
Ба не можуть і впізнати.

19 $\frac{12}{x}$ 03.

6. Про віршування.

I.

Як радіє душа, як спокійно в груді—
Не складаю я віршів тоді.
Щастя—вільна газеля: тіка од клейма.
Скажеш голосно: „Щастя!“—вже щастя й нема.
А нудота—боа: заціпила—й держить.
Ти б мовчав,—та не можна!... щемить!
Вірші—вигуки з болю, бо лекше стає,
Як вигукуєш ними боління своє.

II.

Сатира на віршування.

(На тему з перського поета Енверія, XII віку).

Ох, віршування! хронічна хоробо!
Кинеш мене? чи не кинеш до гробу?
Бідні поети!... Мабуть, як жінкам,
Треба що-місяця слабнути вам?!...

Мовчки красується квітка лілеї,
Хоч язичків—ціла сотня у неї.
От було б гарно—лілеєю стать:
Жить поетично—й чарівно мовчать!

7. До читача.

(З перського поета Хафиза XIV в.; № 66).

„Книжку рожі“ розуміє
Соловей, її співець.
Хто гортне один листочок—
Не читач такий людець.
З „Книги мудрости“ не варто
„Про любов“ смикнути вірш.
Бо і мудрости не вивчиш,
І любов пізнаєш гірш.

19 $\frac{30}{\text{XII}}$ 03.

В НЕВОЛІ.

Варіації на свої та чужі теми.

Із прелюдії до неавтобіографічного містико-аскетичного
цикла: „Книга самоти“.

I.

Стінний календар.

(На турецьку тему з Нігар-Ханум).

Кожним ранком на висячий
Календар я поглядаю,
І листок його вчорашній
Я злорадісно зриваю.

І, зірвавши, люто нищу...

„Ну, вже білш тебе не буде!

„Пропадай, погана днино,

„Днино туги та зануди!...

Та чого це я радію,

Як деру той день ледащий?

Бо невже я справді вірю,

Що новий день буде кращий?!

II.

Де справжня неволя?

Немає в світі гірше над неволю.
Та можна ж про неволю й забувати:
Служити деспоту, його вволюати волю,—
Душі ж йому своєї не давати.
Коли йому мої працюють руки,
А серце спить, байдужно, без доуки,
То я скажу, що я не раб безсильний,—
Я—вільний.

А єсть і справді рабські кайдани:
Оддати людині душу всю свою,
Радіти, як вона хоч иноді погляне,
Та й денно-нічно думати про ню,
І не могли вже видертись на волю,
А тільки нарікати на недолю...
О, ганьба й сором! рабське почування—
Кохання!

III.

Живу убитий.

(З арабського, з „Хамâси“, № 494. VIII віку).

Ти, бачу, прихилилась
До ворога мого.
А я замісто тебе
Знайду хіба кого?
І лину я од тебе,
Як лине од стрільця
Пораненая сарна...
Не довго до кінця

IV.

Сліз!... сліз!...

Повідають люди: „Як ліпив людину,
Бог зросив водою пересохлу глину;
Та підкрався демон; видушивши воду,
Підмісив він сльози в людську природу.
„Через те нас нудять смути та печали.
А єдиний спосіб, щоб вони мовчали—
Виплакати їх щиро, голосно чи тихо,
Щоб із слізми разом вилилось і лихо“...
Ох, міні тим ліком погоїтись трудно:
Сліз міні немає, а в душі тає нудно.
Вже й душа згоріла, а сухії—очі;
Серце перетліло, а ридати не хоче...

V.

Шкляне щастя.

(Варіяція на Абуль-Алю X-XI в.).

Звідкілясь лунає сміх...
Хто там може реготати?!
Людам треба на землі
Тільки плакати й ридати!
Щастя наше—шклянé...
Ні! для скла бувають ліки:
Шкло поб'ють—і знов зіллють,
Щастя б'ється—вже навіки.

VI.

Весняна оргія.

(В pendant до Шлегеля).

Сад цвітучий... Дух пахучий...

Тепла, гарная весна...

Ми гуляем, ми кружляем

Кубки доброго вина...

Хор дівочий... бистрі очі...

Взяв-обняв... Веселий глум...

Вже не знати, щó й бажати...

Звідкіля ж на серці сум?!

Чом до серця тихо летється

Струйка злости, не добра?

Чом між мною і юрбою

Повстає чиясь мара?

Чом, де сміхи й любі втіхи,

Піддаюся я нуді,

І з одчаю знов бажаю

Зіставаться в самоті?

Ставропіль Кавказький.

22/IV, 1903.

VII.

Н е в о н а !

(З Хамаси, № 491, з арабського).

Все одкидає душа,—

Дазньої хоче любови;

Тут не потішить багатство.

Ні товариські розмови.

Марне, щоб давню забути,
Любки нової шукаю:
Ледві схилюсь до нової—
Давню ще білше кохаю.

VIII.

З „Хамаси“ № 519.

Любились ми дуже, й було нам байдуже
До світу й людей,
Глухі до ворожих, глухі до хороших
Людських речей.

Та приязнь—одмінчива: любиш ти инчого,
Я ж надоїв!...

І став я шукати собі для розради
Новітніх друзів.

Вдаюся я з ласкою; люди—з опаскою...

Що ж їм стає?!—

Не вірять ті люди, щоб міг я забути
Кохання твоє!...

IX.

Нічний свідок.

(з „Хамаси“, № 504).

Виглянь у віконце, вєсну привітай.
На піску розрісся ароматний гай.
Бачиш тінь старого, темного горіха?
Там спитай про мене, тихо..., тихо..., тихо...

Він тобі нашепче, що в часу нічнім
Аж до сходу сонця я стояв під ним;
Наче вбогий старець, простягав я руку
До твоєї хати... і любив цю муку!

Він тобі нашепче: сонце, як зійшло,
То новії перли в світі ізнайшло:
На очах дріжали дві важкі сльозини,
Наче із намиста буйнії перлини.

Чую, люди славлять: „Ах, весна-красна!“—
Як тебе я бачу, це міні весна.

Чую, люд боїться: „Холод, непогода!“—
Як тебе не бачу, це зима й негода.

Ах, згадай про мене! Думай зле... злісне...,
Тільки ж думай, думай! пригадай мене!
Все тобі прощаю: те, що ниніють груди,
Те, що їх руками тисну я з зануди.

Х.

Щасте—пташка полохлива.

Ще недавно так радів я:
„Люди!... чуйте!... я щасливий!“
А тепер сидю безрадний,
Самотливий, мовчазливий.

Щасте, щасте! коло тебе
Треба й дихати несміло.
Ти—як пташка: чуєш голос,—
Зараз пурх! і полетіло!

Сочі на Кавказі,
4/ІХ, 1903.

XI.

Защо я тебе люблю?

І краси в тобі нема,
І душі я не хвалю,
І не любиш ти мене,—
Защо ж я тебе люблю?

Ах, на завсіди одна
Буде відповідь моя:
„Се—тому, що ти єсть ти;
„Се—тому, що я єсть я.—

XII.

Б л у к а н н я.

(З арабського. Із Ахваса Ансарія, VII—VIII в.).

Я терпів, я мовчав—та й сказав їй: „люблю“.
А вона розгнівилась на смілість мою.
Закипіла уся—і прогнала як раз:
„Одтепер ти не смій і ходити до нас!“
Я тиняюсь, бродю коло дому її...
„Чи не вгляну тебе?!“—то всі думи мої.
До сусідів заходю...—сюди чи туди...
А душа моя там, де не смію зайти.
Я раніш не ходив до знайомих своїх;—
Щоб розважить себе,—заглядаю до всіх.
Бачу, нудяться вже, як явлюся я де;
Чую, шепчуться тихо:—„Знов він іде!“

XIII.

Чи не за морем моя доля?!

Я іду до моря безбережного

І вдивляюся...

Чи не долі із землі заморської

Дожидаюся?

Підпливає корабель... з товарами

З дорогими;

Лиш нема моєї доленьки

Поміж ними!...

Знову тихо... Самота... І сонечко

Закотилося.

Щастя, щастя! Дё ти там у вірії

Забарилося?

XIV.

В потоках місячного світла.

Місяць ліг на море

Золотим шляхом...

Ось надходить хлопчик

З ниткою, з гачком;

Кидає, як вудку,

В золотий потік...

— „Що це?“—усміхнувся я.

Він—поважно рік:

„Хоцу наловити

Золота того“...

...Хлопче! чи не символ

Духу ти мого?

Ми чекаєм щастя...
Се ж дитяча гра,
Як гачок—порожній
І воно—мара.

Дербенд коло Каспійського моря,
18/ІХ, 1903.

XV.

(Н а п і в н о ч і).

Береза під гінеєм.

Ніч минає. Не лягаю я;
Цілу ніч сидів без сна...
От і ранок загорається.
Я підходю до вікна.
На березу жовтолисту
Сніг нависнув, наче шаль...
Так мене мертвечим кружевом
Оповив холодний жаль.
Сонце сходить. Я всміхаюся
Мертвим осміхом блідим.
І так само смутно блимає
Гилля в світлі золотім.

XVI.

М о л и т в а.

Сонце ясне! Сонце волі!
Визволь із тюрми!
Розтопи мої кайдани,
Вирви дух із тьми!

Сонце ясне! Сонце волі!
Скинь мій рабський гніт!...
Дай з в'язниці і з торттури
Видертись на світ!

XVII.

На тортурних муках.

(З а п о в і т).

Без молитви шпурніть мого трупа
В підтюремнії мури.
Надпишіть, що був я злочинець
І загинув з торттури.

Напишіть, як мене підпікали,
В жар поклавши грудима;
Сверлували мій мозок нещасний,
Рвали серце кліщами.
Витягали міні мої нерви,
В кров пустили отрути,
А в ночі пригнітили камінням,
Щоб не міг я заснути.
Геть безсилий лежав я, конав я;
Не хотіли жаліти!
Бо злочин мій на правду великий:
Я... посмів... полюбити.

Москва, 3/х, 1903.

В Л І С І.

Звичайні ілюзії, які трапляються поетам.

I.

В н о ч і.

В темнім лісі я у-поночі блукав,
Доки місяць по-над лісом засияв.

Бачу стежку... Продираюся по ній...

І... виходю я на галяву як стій.

Тут, засліплений, спиняюся на мить:—

Онде—скеля... Вся алмазами горить.

Перед скелею сріблиться течія...

Як тут гарно!... Аж тремтить душа моя!

Між алмазами, он, мріються квітки...,

Орхідеї..., хризолітні колоски...

Цілу нічку в тому місці я стояв

І поезії в душі своїй складав.

II.

В р а н ц і.

Що ж я вгледів, скоро сонечко зійшло?—

Не алмази там були, а бите скло.

І не скеля то, не чарівний потік,—

Лиш калюжа та нагорнений смітник.

Що росте там,—не чудовії квітки,

А бур'ян та пересохлі будяки.

І виходить, що в поезії нічний

Я радів на бите скло та всякий гній!...

Гірко-тупо на душі міні стає:

Нащо зникло любе марево моє?!

Нащо гарне, що в душі моїй жило,
Обернулося з алмазу в бите шкло?!...

27/II, 1908.

III.

Тихої осени.

Сонце дрімає в осінній гаї.

Мовчки на стежці вузенькій стою.

Листя спадає... пожовкле... сухе...

...Тоскно міні, що життя—самітнее.

Ось я до сівни щогою припав

І спазматично шепнув-простогнав:

„Ах! щό зрівняється з мукою тою:

Жити на людях зовсім самотою?“.

Чую я гомін,—шумить синій бір;

Чую й від сівни прихилний докір:

— „Хто мене може отак обнімати,
Певне ж для нього я—рідная мати“.

Тут осміхнулось і сонце яснє:

— „Чадо кохане! забув ти мене.

Ти ж бо поет, ти—між сонця синами;

Вічно люблю я вас, вічно я з вами“.

Ще задвірінькали й сірі пташкі:

„Всі ми, поете, твої сестричкй.

Всі тебе любим, тебе не покинем...

Дай, заспіваймо всі хором єдиним!...“

Шепче вітрець: „І міні ти будь рад.

Милий поете! я ж рідний твій брат“...

Ліс шелестить... І природа вся кличе:

„Не самітний ти, чудний чоловіче!“

3/х, 1903.

ПЕРЕД ПОРТРЕТОМ.

(Замість напутнього слова книжці своїх віршів).

Гори Гелвоуиски, да не
сънидеть роса ниже дъждь на
вы, яко тамо повръжень бысть
щитъ сипльныхъ!

Болѣжду о тебѣ, брате мои,
Ионаване, възлюбленъ ми бывъ
зѣло! Прѣвысися любы твои
отъ мене паче любви женьскы.

Друга книга Царств, I, 21—26.

Ти був живий, як вірші ці писались.
Я раз-у-раз тобі їх ніс на суд.
Хвалив ти децю; часом—дуже гудив...
Та я не сердивсь на твої догани,
Бо я любив тебе..., любив, як брата,—
Твоя душа—була моя душа.
Ти, Вікторе, міні був Йонатаном.

І ти помер... Я знав, що ти помреш;
Я знав, що мусиш ти міні померти,
Бо гарна мрія довго не живе—
Тому, що для життя вона надмірно гарна.
І чуючи, що смерть твоя надходить,
Сказав зробити я твого портрета,
Щоб на портреті був з тобою й я,—
На вічну пам'ятку про нашу приязнь.

Тепер глядю я на твого портрета,
На сюю „вічну пам'ятку“ собі,—
І тихий жах міні холодить душу.
На тім портреті ти сидиш у кріслі
І дивишся розумно й сумовито,
А на поруччі—примостивсь і я.
І я—зіперся об твоє плече,
Щока моя—торка твоє волосся...

Гляджу—і страшно на душі стає:
Що коїться в гнилій, вогкій могилі
З твоєю головою і очима,
Очима, дзеркалом душі твоєї?..
Що коїться з волоссям, що до його
Прихилно притулився я щокою?

Оте волосся, у вогкій могилі,
Гнилою пасокою перелипло
Та й обернулося в ковтун слизистий,
І я б лицем до нього не діткнувся!...—

Оції очі, дзеркало душі,
Розумні, ідеальні і прекрасні,
Що лагідно гляділи в Божий світ,
Що в них горіла божественна іскра,—
Вони, в могилі—пара міхурів,
Гноїстих і липучих і холодних;
І я б утік, якби їх був занюхав!...

А тії думи, ті високі думи,
Чудові ідеали, що роїлись
У голові твоїй, під гарним лобом,—
Що з ними сталося в сирій землі?

Вони перевернулися в черву,
В склизьких, бридких, гадючих робаків.
Що порпаються, тискаються, лазять
У перегнилому твоєму мозку...
І не захтів би знати я тих дум!..

Невже ж це правда?! І невже ж ти весь,
Прекрасний, благородний, добрий Віктор,
Що Божим полум'ям колись горів,—
Ти є ніщо, і гірше, як ніщо?!
Ти тлінь тепер, погане мертво м'ясо,
Потала для могильної черви,
Неначе труп якоїсь товаряки?!..—
Збожеволію я з такої гадки!

Ніщо!.. ніщо!.. Безмежнеє ніщо!

Москва,
27 лютого 1908 року.

Де що є.

I.

ЧАСТИНА ПЕРША.

(1898—1901).

	СТОР,
ЗАСПІВ	1
Поезіє! супутнице моя!	1
Природо-мати!	4
Срібную лілею	5
Чую в душі передсмертну муку	6
В ГОРАХ ЛІВАНСЬКИХ. Ідилія	9-10
З Пісні Пісень (із Куліша)	9
Зімою	9
В літку	10
САМОТОЮ НА ЧУЖИНІ. Уривки із щоденника.	11-16
Ох, арабські фоліянти.	11
Ні, я знаю, чом нудьгую	12
Немов дві краплі в бурнім морі	12
Буває иноді, що сонце кине промінь	12
Єсть одна гора коло Бейруту	13
Горді пальми... Думні лаврі	14
Знову серце заболіло.	14
На приморському безлюдді	15
Аж чую: Туп-туп!	15
Ой, колись я бачив, як щезав туман	16
НЕЧЕСТИВЕ КОХАННЯ. Уривки з ліричного роману одного бідолашного дегенерата	17-36
Посвята Вс. Хв. Міллерові	17
а) І з книжки першої:	
На душі якась тривога	18
Я обірвав розмову	18

	стор.
То не довгая була розмова	18
Ні, ніколи од мене не вчуеш.	19
Ну, вже третяя днина мина.	19
Я себе піддурював	20
Я знаю: нечестизе те кохання.	20
Я пішов до тих знайомих	21
Ох, мізерні жарти!	21
Ріже нерви, мов пилюю.	22
Притулив я лоб до шибки	22
Що за голос я почув!	22
Не забуду я ніколи	23
б) Із книжки другої:	
Минає півгода	24
О півночі: Стоять зачаровані, сяйвом облиті	24
З червоним бляском місяць згас.	25
Переддосвітня година	25
Тихий вітре з рідних гір	26
Терплю розлуку.	26
Вільно летється тая пісня	27
Тихая долина, моріг зелененький	27
Вже достоялись маслини	29
Пишний день розгання	30
Безсонная туга в кінці притомилась	30
Чи ні, вітрецю!	31
Тьох-тьох!—залящав коло мене близенько	31
З гір на воду впала (з Рюмерта)	31
Закотилося сонечко в мутнії хмари	32
в) Із книжки третьої:	
Ліван!.. щасливий, любий звук!	33
Забрався я на шпиль. Внизу носились	
хмари	34
Озрієць (з Гайне)	34
Ну, годі! (з Гайне)	35
Далека Царівна (з Ростана)	36
КОХАННЯ ПО ЛЮДСЬКОМУ. Уривки з ліричної ілю-	
зії із життя недегенератів	37-64
а) Пролог. Воскресення з мертвих.	
Де Кавказькі гори	37
Глянь, прийшла весна-красна (з Анакреонта)	38
Що за гарна деревина! (з Анакреонта).	38
Кипарис уквітчала гірляндами.	39

	стор.
Рожа, лілія, тюльпани	39
Глянь, як в'ється виноград	39
То не жінка, чистий ангел.	40
Доведеться швидко кинуть цю країну.	41
<i>Zōī mou, zēs agapō</i> (з Байрона)	41
Із Саффо	42
Я за тебе, Зое, рад і вмерти.	42
Ніч. А я не сплю, нудьгую	43
— „Марно від мене ти думи ховаєш“	43
б) Святе кохання. Ідиллія:	
Так! тільки божество бува таке блаженне.	44
І весело, і страшно.	44
Літав соловейко	45
Сидю я в самотині	45
Жахавсь я любови	45
Дивись на тую зірку	46
Мій краю! за тебе	46
Так пишуть школярі	46
Гей! вінок	46
Лягає тінь вечірняя	47
Я покинув хату любки (з Гёте)	48
З-по-за срібного туману	48
Гарячий шопіт з-поміж листя	49
в) Мусулманський рай:	
Рече Пророк	49
Ти знаєш, серденько: житте	50
Мене впевняють: пекло буде.	50
На дворі весна. Поруч мене кохана	50
Я б бажав: зложивши пісню	51
Ти й думать одвикнеш!	51
г) Світові скорботи, або спинний рамолісмент?	
Заклятий, понурий	51
Нудьга в душі, ломота у кістках	52
Я й рад би пить кохання	52
Ніколи, ніколи тобі не вернутися	53
Шумить-кипить бульвар	53
Чоловік до жінки йде	54
І чого се той ганчар	54
Серце-серце! кров'ю обкипаєш	55
Маєш вроду, любий подих	55

	стор.
Понад берегом течійки.	55
Як нас не було ще.	56
Через те, що я родився	56
Так! що діється на світі	56
Ворожбит ворожить людям	57
Ой, піду я в луг	58
Ну, годі! отямлюсь!—кажу я до себе. . .	59
Ні, я суб'єктивний	59
Весняна розмова	60
Тарасове свято на чужині	61
Генрих у Каносі (З Гайне).	62
д) Епілог:	
Співаю пісню, повную огня	63
ПЕРЕДСМРТНІ МЕЛОДІЇ. Із листу недужого поета	
до тієї людини, яку він вважав за рід-	
ного батька	65-75
Дивувала зіма, дивувалася	65
Теплий грім... Цвітуча вишня	66
Стою я в весняному гаї	66
По піску по золотому	66
Я й не жалую, що кину світ отсей . . .	67
Мене заколисав чудовий шум весняний .	67
Інтерлюдія: З Єрусалимських околиць:	
Гарячий день повечорів.	68
Силоамське джерело	68
Я спинився на спочинок	69
Не злюбили мене сестри	69
Ви може б міні заказали	70
В переддосвітню годину	70
Вифлеемська серенада	71
Мати з хати вийти не пускає.	71
Душа летить у рідний край	72
Finita la commedia!	73
Передсмертний спів героя-Шанфари. . .	73
Вовчая натура! дикий заповіт!	74
Не люблю гучних я цвинтарів.	74
Refrain	75
ГАЙНЕВІ ПІСНІ	76-88
Серце, серце! не нудися	76
Знову ліс одягся в квіти	77
Синії очі весняні.	77

	стор.
Я квітку кохаю, котрую ж—не знаю.	77
Рибалонько гарненька	78
На личку в тебе літо	78
Із сліз моїх, любко, вродилось	79
Мов серні, по стрімких скалах.	79
Недвижно ясні зорі	80
За чай посідавши, розмову	80
Чи я в ночі на ліжку.	81
Ніч. Запахнули гвоздики.	81
На плечі твої білосніжні:	82
Гусарські грають музики	82
Хто кохає безталанно	82
Зайшов я туди, де кохана	83
Отруений виходить	83
По лісі блукаю та плачу.	83
Як ти можеш спать безжурно?	84
У мене був коханий рідний край	84
Загасла!	84
Auto-da-fe (Посохлі фіялки...)	85
Нічка осіння похмура, вітер по лісі шумить	86
Чорні фраки, білі груди	86
Чуєш, ген, далекий гомін?	87
ВІЦЛІ-ПУЦЛІ. Романсеро Гайнриха Гайне	89-109
Прелюдія.	89
Пісня перша.	92
Пісня друга	99
Пісня третя	104
ОСТАТНЯ ПОЕЗІЯ. Гайнриха Гайне	110-112

II.

ЧАСТИНА ДРУГА.

(1903—1908).

САМ СВОЄ ЩАСТЯ РОЗБИВ	114-124
Перша зустріч: На курорті коло моря.	114
Тече розмова.	115
На другий день: Глянула ти	115
За тиждень: Що за втіха—з тобою сидіти	115
За три тижні: Сезаме, одчинися!	116

	стор.
Гаснуло сонце, дихнув вітерець	117
За місяць: Тітку стрічаю	118
Я рідко бачив ласку од жінок	119
Що значить любити? Душею горіти	120
Я молюся до Бога, благаю	120
Раптом дощ!	121
В небі хмарно, в небі тяжко	121
Остання зустріч: Сорок-п'ять сорок- шість	122
Подивився я в дзеркало вранці	123
За пів року: Вчора балакав оратор	124
МІЖ ДІТЬМИ ПРИРОДИ. Безрефлексійна лірична історія одного молодого турчина	125-134
Прихилила вишня вітоньку низенько	125
Я в воду у серпні ступлю	126
Трависто на пні на айвовім	126
Місяченько сходить, ясну ніч приводить	126
Глянь на грони й лози винограду	127
Подивись на виноград	127
По базарі-торговці в Пері	128
Я квіт на гвоздиці	128
На городах та й любисток зелениться	130
Камінь я на каміні намоєв	131
Лле хвилі Багдад	131
Оце б я обчистив собі помараньчу	131
Намітку-хустку я нап'яв	132
Пташку я посадовив на гильці	132
Я спускався вниз із того замку	133
Небо зорями—намістом золотим укрите	134
Гірко-важко я здихнув грудима	134
ЛІРИЧНІ ПОЕЗІЇ З ПОВІСТІ: „ЗА СВЯТИМ ЄФРЕМОМ СИРИНОМ	135-145
I. Проклята смоковниця	135
II. Безмежна любов: „Ти“ і „я“	136
Щастя (Ти спиш, чи дрімаєш?)	136
То не мила злегка торгає	137
Я бачив любий сон	137
III. Містичне: Од порошок—до Бога	138
Молитва (Пташенятко мале)	138
Похвала пустині (Із св. Єфрема Сирійця)	139
IV. Сон Христового ворога	140

	стор.
V. Поете! Ховайсь од людського ока: . . .	141
На фабриці	141
На ньому жилет, а не поетична мантия! .	142
В ночі на самоті	142
Це був сон.	143
VI. Про віршування: Як радіє душа	144
Сатира на віршування	144
До читача	145
В НЕВОЛІ	146-155
Стінний календар	146
Де справжня неволя?	147
Живу убитий (Ти, бачу, прихилилась) .	147
Сліз!.. сліз!.. (Повідають люди)	148
Шкляне щастя	148
Весняна оргія (Сад цвітучий.. Дух паху- чий)	149
Все одкидає душа	149
Любились ми дуже, й було нам байдуже	150
Нічний свідок (Виглянь у віконце). . . .	150
Щасте—пташка полохлива.	151
За що я тебе люблю? (І краси в тобі нема)	152
Я терпів, я мовчав—та й сказав їй: „люблю“	152
Чи не за морем моя доля?!	153
В потоках місячного світла (Місяць ліг на море).	153
Берега під гинеєм (Ніч минає, не лягаю я)	154
Молитва (Сонце ясне! сонце волі!)	154
На тортурних муках (Без молитви шпур- ніть мого трупа)	155
В ЛІСІ. Звичайні ілюзії, які трапляються по- етам	156-157
В темнім лісі я у-поночі блукав	156
Що ж я вглядів, скоро сонечко зійшло? .	156
Сонце дримає в осіннім гаю.	157
ПЕРЕД ПОРТРЕТОМ.	158-160

Друкарські помилки.

В „Повістках та ескізах“ (К. 1919), ст. 173, ряд. 34, треба читати так: „Все це тяглося мабуть секунд двоє-трое, а голову я бачив не більш, як пів-секунди“— На ст. 175, ряд. 24, речення: „Це, десь певне“ повинно починатися абзацом.

В „Пальмовому гиллі“, част. III (К. 1922), ряд. 15, 19, 23 та 27 князеве ім'я повинно читатися: „ибн-Мозаффер“.

